

ARKEOLOGISK UTREDNING 2023

Carl Persson

ARKEOLOGISK UTREDNING AV SEX PLATSER I SÖDRA HALLANDS INLAND

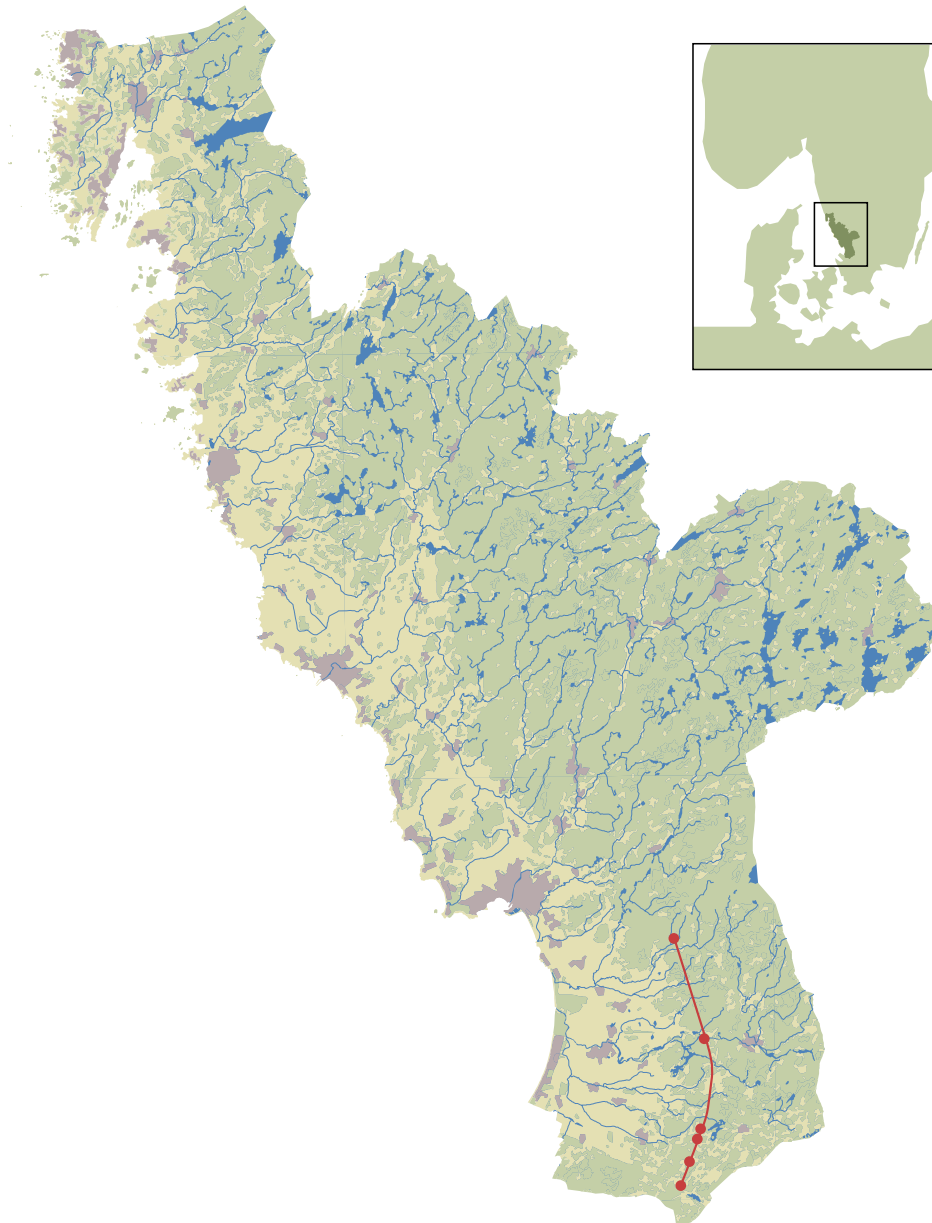
Halland, Laholms kommun, Veinge och Våxtorp socken samt Laholms lfs.

KULTURMILJÖ HALLAND RAPPORT 2023:80

KULTURMILJÖ
HALLAND

EN DEL AV HALLANDS KULTURHISTORISKA MUSEUM

Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2023

Arkeologisk utredning 2023

Bild framsida: Strandhak i anslutning till våtmark (UO 20). Den inringade påsen markerar fyndplatsen för ett mellanmesolitiskt spånfragment. Foto: Carl Persson. (Fotonr. 2023-77: 6).

Form och layout: Kulturmiljö Halland

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet

Ärende nr ms2006/02316.

INNEHÅLL

Sammanfattning	3
Bakgrund	3
Topografi och fornlämningsmiljö	3
Syfte och metod	7
Resultat	9
UO 9	9
UO 11	11
UO 19	14
UO 20	17
UO Fägrilt	21
UO 25	24
Utvärdering, övriga iakttagelser och rekommendationer ...	29
Iakttagelser kring högsta kustlinjen i utredningsområdet ..	29
Referenser	31
Tekniska och administrativa uppgifter	33
 Bilagor	 34
 Rapporter Kulturmiljö Halland 2023	 36

SAMMANFATTNING

Kulturmiljö Halland utförde under maj månad 2023 en arkeologisk utredning som berörde sex områden i södra Hallands inland. Utredningen föregicks av länsstyrelsebeslut och bekostades av Svenska kraftnät. Orsaken till att utredningen utfördes var nybyggnation av stolpar inom en befintlig kraftledningsgata. På fem av platserna påträffades lämningar av antikvariskt intresse. Sammantaget registrerades tre fyndplatser, tre boplatser och en blästbrukslämning i Fornreg. Fortsatta antikvariska insatser i form av arkeologiska förundersökningar rekommenderas för följande två områden. I område Fågrilt påträffades en blästbrukslämning (L2023:2178) inom utredningsområdet. Lämningen förefaller vara tämligen oskadad av plöjning. Inom område 20 påträffades en boplatz (L2023:2173) i anslutning till en våtmark. Inom fornlämningen påträffades ett antal härdar och ett spån från mellanmesolitisk tid. Vid undersökningarna påträffades svallad naturflinta på en höjd av ca 80 m vilket är minst 20 m över den antagna nivån för Högsta kustlinjen (HK). Iakttagelsen har betydelse för hur flinta i inlandet skall förstås ur ett arkeologiskt perspektiv. Möjligen kan också fynden bidra till den geologiska diskussionen kring HK i södra Halland.

BAKGRUND

Den här avrapporterade arkeologiska utredningen har utförts av Kulturmiljö Halland under maj månad 2023. Utredningen föregicks av länsstyrelsebeslut (431- 7064-2022) och bekostades av Svenska kraftnät. Orsaken till att utredningen utfördes var nybyggnation av stolpar inom en befintlig kraftledningsgata. Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa om fornlämningar återfanns inom de aktuella exploateringsområdena och ge Länsstyrelsen beslutsunderlag inför den fortsatta handläggningen. De aktuella undersökningsområdena (figur 1) har pekats ut vid två tidigare utförda arkeologiska utredningar steg 1 (Wennstedt Edvinger 2019; Johansson & Stjärna 2021). Utredningen utfördes under goda vädermässiga förhållande.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Ur ett geologiskt och arkeologiskt perspektiv kan södra Halland separeras i två distinkta områden. Uppdelningens grund står att finna i hur jordarterna sorterats av is och hav under senglacial tid (Persson 2022). Området under den nivå som havet nådde under slutet av istiden består huvudsakligen av sorterat material som sand, silt och lera. Under postglacial tid har också sand påförts genom transgression och sandflykt. Under de senaste årtusendena har också torvmossar täckt delar av landskapet (figur 4). Landskapets topografi är föga varierat och präglas idag av ett öppet jordbrukslandskap (figur 1). Detta landskap är till stor del en skapelse av de senaste århundradenas utveck-

ling av jordbruksteknologin. Den mest uppenbara konsekvensen av förändringarna är att våtmarkerna minskat i antal och att sjöar sänkts eller helt dränerats. Idag är dessa väl-dränerade och kustnära områden föremål för en omfattande exploatering. Eftersom arkeologi huvudsakligen utförs inför exploatering av olika slag är arkeologi i åkermark på slättbygden den helt dominerande formen av arkeologi i stora delar av södra Sverige. Som en följd av detta har en specifik metodologi baserad på systematisk sökschaktgrävning och avbaning av stora ytor utvecklats. Det höga exploateringstrycket har medfört att den arkeologiska kunskapen om området är tämligen stor, vilket gör att utredningar och förundersökningar på ett bra sätt kan klarlägga lämningars potential.

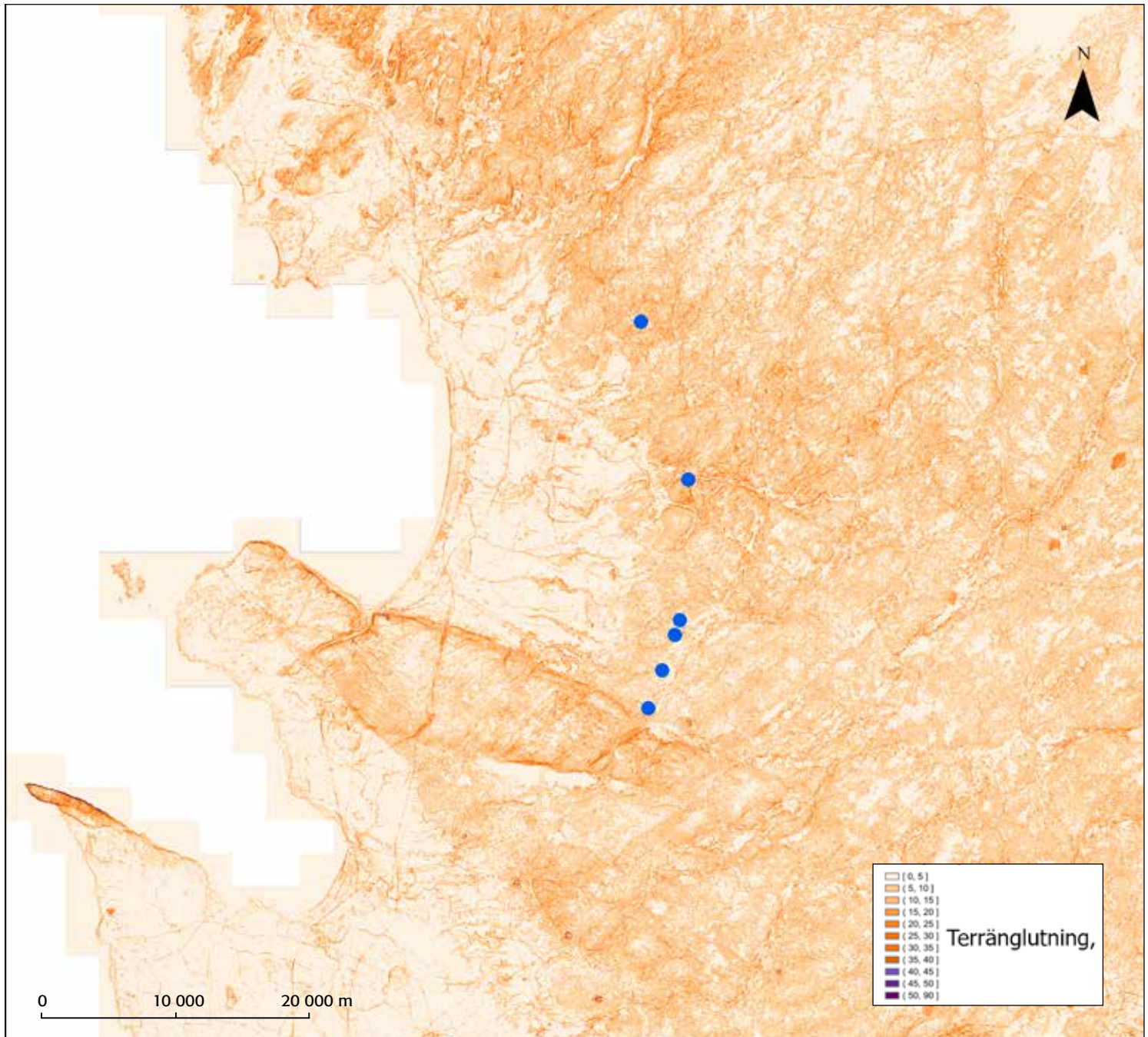
De här aktuella utredningsområdena (UO) är belägna i skogsbygden öster om de sydhalländska slätterna ovan den antagna högsta kustlinjen (HK) (figur 2 och 3). Undantaget utgörs av UO 11 som är belägen under den antagna HK. Landskapet är här mer topografiskt varierat och mindre odlingsmarker återfinns insprängda i vidsträckta skogsmarker. Den huvudsakliga jordarten utgörs av morän som över stora ytor täckts av torv. Runt forntida och nu existerande sjöar återfinns ibland postglacial sand och längs isälvarna isälvsediment av varierande kornstorlek. Områden med postglacial sand och finare isälvsediment har ofta nyttjats för odling (Persson 2022). Liksom när det gäller slättbygden är det landskap som vi nu ser ett resultat av både naturliga processer och mänskliga ingrepp. Många sjöar har försvunnit genom igenväxning och andra genom att de tippat åt söder. I andra fall har de sänkts eller dränerats av människor. Stora delar av det som idag är produktiv skog var innan dikningarna under det senaste århundradet öppna torvmarker. Landskapet är således på många sätt svårt att tolka ur ett kulturhistoriskt och arkeologiskt perspektiv. Till detta kan läggas att den arkeologiska kunskapen är begränsad eftersom det utförs förhållandevis få exploateringsarkeologiska undersökningar i skogsbygden. Det kan slutligen noteras att de naturliga förutsättningarna gör det arkeologiska fältarbetet komplicerat. Avbaning i moränmark med förekomst av block och stående skog är väsentligt mer arbetskrävande än avbaning i fullåkersbygden.

Av ovan följer att vår förståelse av fornlämningsituationen i skogsbygden är ofullständig. En genomgång av kända fornlämningar i ledningssträckan står att finna i de båda etapp 1 utredningarna (Wennstedt Edvinger

2019; Johansson & Stjärna 2021). De helt dominerande lämningstyperna utgörs av odlingslämningar, lägenhetsbebyggelse och bytomter. Att dessa typer av lämningar, som ofta är tämligen sentida, dominerar avspeglar inte hur skogsbygden nyttjats av människor under förindustriell tid. Fornlämningsituationen har snarare skapats av svårigheterna att tolka det förhistoriska landskapet, praktiska svårigheter med att utföra arkeologi i moränområden samt lågt exploateringstryck. Angående de inventeringar som utförts kan det konstateras att resultaten skiljer på grund av ambition och resurser. Som ett exempel kan nämnas att den rikliga förekomsten av odlingsrösen i Kronobergs län är ett resultat av att länet inventerats sent och med en inriktning på att registrera odlingslämningar. Halland är inventerat tidigare och med en lägre ambition vad det gällde odlingslämningar (figur 4). Oavsett ambitionsnivå kommer det dock alltid vara så att odlingslämningar är lättare att identifiera än stenåldersboplatser i skogsmark. Det motsatta förhållande gäller i fullåkersbygden för odlingslämningar sedan länge är borttagna och flintor lätta att finna i den plöjda marken. Den kvantitativt grundade bilden av fornlämningar i skogsbygden är således föga realistisk.

En mer realistisk bild av avgränsade ytor i skogsbygden har skapats genom de större linjeprosjekt som utförts under de senaste decennierna. Som exempel kan nämnas undersökningarna inför byggandet av E4:an vid Markaryd/NV Skåne där bland annat en medeltida ödegård och ett betydande antal stenåldersboplatser påträffades (Persson 2012; Åstrand 2007; Knarrström 2007).

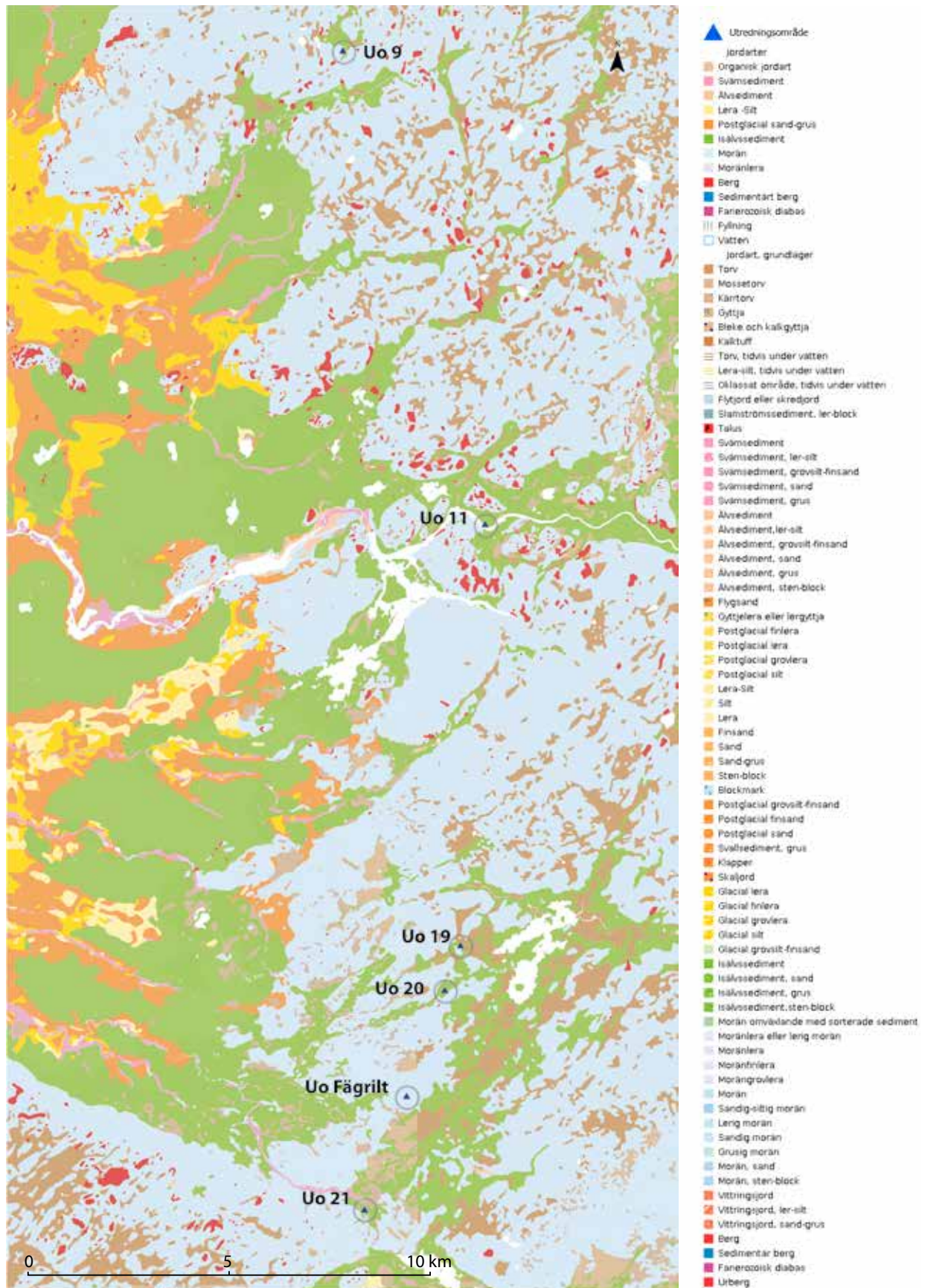
Ytterligare ett exempel kan hämtas från de nyligen utförda undersökningarna inför breddandet av E4:an norr om Ljungby där ett flertal betydande stenåldersboplatser påträffades (Emilsson m fl 2017). Slutligen kan undersökningarna inför byggandet av E4 vid Hamneda söder om Ljungby nämnas (Lagerås m.fl. 2000). Där påträffades, förutom stenåldersboplatser, gravar och odlingssystem, boplatser från järn- och bronsålder. Av de större projekt som utförts i skogsbygden framgår alltså att spår av förhistoriska aktiviteter av samtliga typer och från alla tidsperioder kan påträffas. Det är alltså i detta sammanhang väsentligt att notera skillnaden mellan den övergripande fornlämningsmiljö som framträder genom Fornreg och den bild av enskilda områden som skapas vid större arkeologiska projekt.

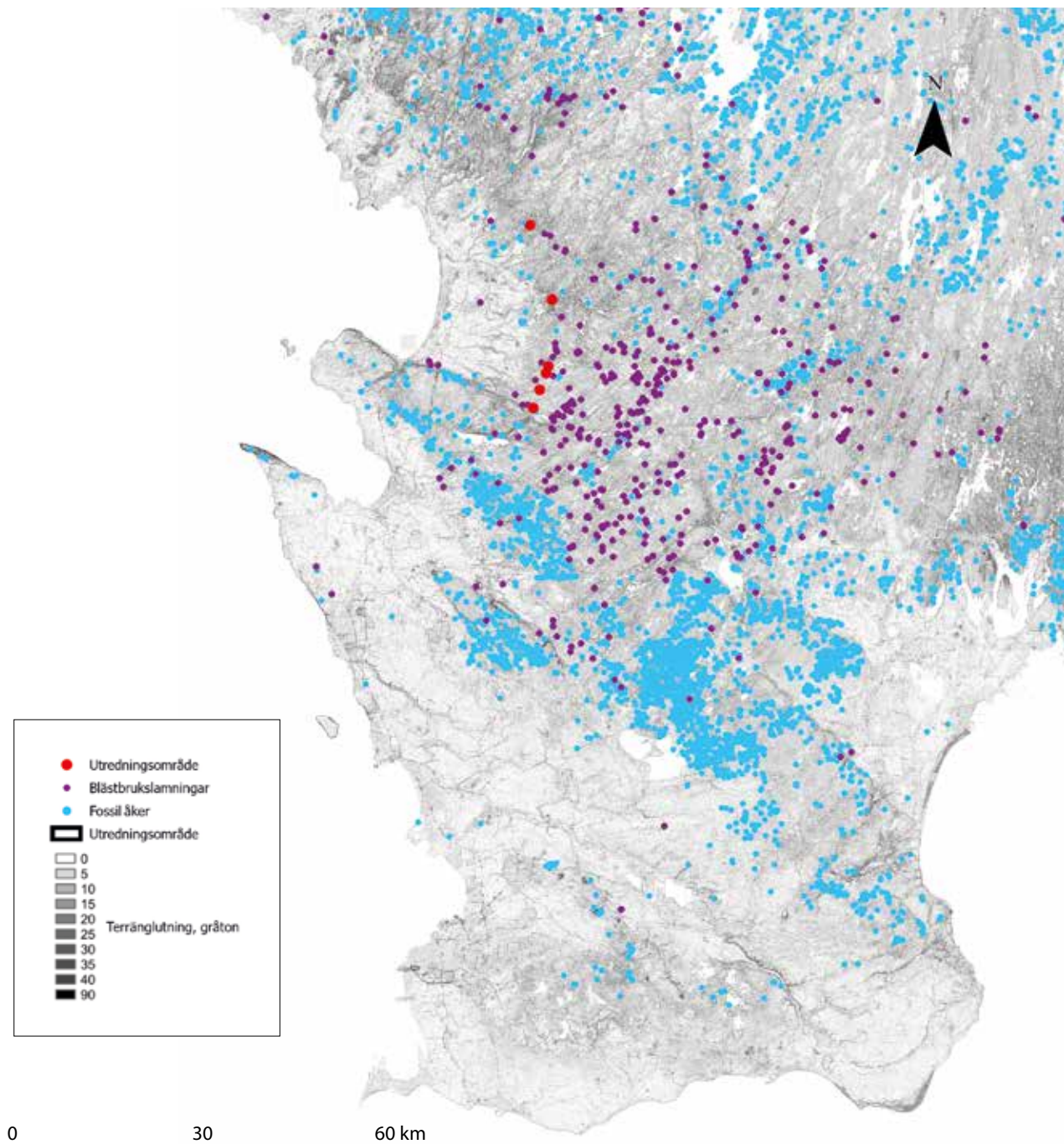
Figur 2. Utredningsområdena är belägna i den västra delen av Hallands skogsbygd. Topografin och naturmiljön är varierad och präglad av våtmarker. Skala, se skalstock.

Det var följaktligen svårt att med någon större precision förutse vilka lämningar som kunde förväntas vid utredningen. Utifrån tidigare erfarenheter kunde stenålderslämningar och odlingslämningar förväntas. Ur ett regionalt perspektiv kan det noteras att utredningsområdena är belägna i ett område med en tämligen riklig förekomst av lämningar från järnhantering i äldre tid (figur 4). Forskningen kring järnproduktion i området har en lång tradition och inventeringar inrik-

tade på slaggförekomster utfördes redan under tidigt 1900-tal. Den bild som framträder i figur 4 är dock inte endast ett resultat av inventeringsinsatser utan speglar också områdets betydelse som ett produktionsområde för järn från tidig järnålder till medeltid/tidig modern tid (Strömberg 1991).

Figur 3. Utreddningsområdena i relation till områdets jordarter. Områdena är nära den sydhalländska slätten som domineras av lera, isåvsediment och postglacial sand. Trots den relativa närheten till slätten är miljön ur ett geologiskt perspektiv tydligt annorlunda. Morän är den dominerande jordarten men inslaget av torv är betydande och berg i dagen förekommer. Od-lade områden återfinns oftast i områden med isåvsediment. (Underlag. SGU Jordartskarta)

Figur 4. Utredningsområdena i relation till punktinmätta slaggförekomster och samtliga odlingslämningar i Fornreg. Av figuren framgår tydligt koncentrationen av järnframställningsplatser i sydöstra Halland, norra Skåne och den sydvästliga delen av Småland. Angående odlingslämningarna kan det noteras att Hallands län inventerades tidigare än Skåne och med en lägre ambitionsnivå angående odlingslämningar.

SYFTE OCH METOD

Det är alltså genom stora arkeologiska projekt klarlagt att södra Sveriges skogsbygder rymmer arkeologiska lämningar av mer varierande art än vad som framgår av Kulturmiljöregistret. Den bristande arkeologiska förståelsen och de praktiska svårigheterna i skogs-

bygden (stående skog, morän etc) gör det ofta svårt att prioritera det arkeologiska fältarbetet. En utgångspunkt för den här avrapporterade utredningen var att ytmässigt små förhistoriska lämningar kunde förväntas på väl-dränerade platser i anslutning till våtmarker. I första hand rörde förväntningarna stenåldersboplat-

ser. Men även ytmässigt små järnframställningsplatser och boplatzlämningar från andra tidperioder kunde antas förekomma.

Ur ett antikvariskt och vetenskapligt perspektiv är det bästa alternativet att belägga stenåldersboplatser via grävning av rutor och sällning. För att detta förfarande skall vara ekonomiskt rimligt krävs dock relativt fyndrika boplatser i distinkta och förutsägbara landskapslägen. Stenåldersboplatser i inlandet karaktäriseras ofta av ett mycket fragmenterat fyndmaterial och ett svårtolkat landskapsläge (Persson 2012). Angående landskapsläget för platser med järnhantering konstaterar Bo Strömberg (1991) att flera faktorer styr lokaliseringen. Han nämner de samtida boplatsernas läge i landskapet, tillgång på råvaror (myr- och sjömalm samt rödjord) i landskapet samt energitillgångar (bränsle och vattenkraft). Samtliga dessa faktorer är svåra att bedöma ur ett givet platsperspektiv. Det finns alltså vissa givna förutsättningar som kan vara av betydelse vid metodval. Framför allt gäller det närheten till våtmarker och vattendrag. Samtidigt bör det noteras att det äldre landskapet förändrats genom sjötippling, försumpning, dränering och sjösänkning. Av detta skäl måste de arkeologiska insatserna vara tämligen förutsättningslösa och det måste finnas en beredskap metodologiska omprioriteringar i fält.

Vid de här avrapporterade utredningsinsatserna har den lokala topografin utgjort utgångspunkten för insatserna. Målet har varit att identifiera samband mellan väl-dränerade ytor och möjliga äldre vattenytor. För att uppnå detta syfte har längre schakt upptagits för att kunna identifiera förändringar i undergrund och stratigrafi. När en principiell förståelse uppnåtts har ytterliga schakt upptagits för att täcka relevanta områden av utredningsområdena. Schakt har bitvis rensats mycket noggrant med skärslav för

att eftersöka små flintbitar och urlakade anläggningar. Undantaget från ovan beskrivna metodik utgörs av UO 11 där vegetationen försvårade undersökningen. Samtliga schakt har undersökts med metalldetektor vid avbaning. Avsikten med detekteringen var dels att påträffa fynd, dels att undvika jordlinor som var nedgrävda i kraftgatan.

Vid arkeologiska utredningar som utförs i fullåkersbygden tillvaratas sällan fynd. De påträffade anläggningarna används i stället för att avgränsa fornlämningarna. När det gäller stenåldersboplatser och järnframställningsplatser i skogsbygden är detta tillvägagångssätt tveksamt då fornlämningarna sällan karaktäriseras av några större mängder anläggningar i form av härdar och stolphål. I stället är det själva fynden av flinta och slagg som karaktäriserar lämningarna. Både slagg och flinta har en stor tolkningspotential. Speciellt flintan kan ibland ges en typologisk/teknologisk datering (Knarrström 2000) som är av betydelse för hur en fornlämnings ålder skall bedömas. För att möjliggöra granskning i efterhand av de bedömningar som gjorts i föreliggande rapport har relevanta fynd mätts in och tillvaratagits (Bilaga 1). Den generella beskrivningen av jordarter utgår från SGU:s jordartkarta. Under rapportarbetet har såväl äldre som moderna ortofoto och en höjdmall använts. Samtliga ovan omnämnda kartor har tillgängliggjorts via Lantmäteriets visningstjänst. Uppgivna höjder har hämtats från egna inmätningar som kvalitetssäkrats gentemot Lantmäteriets LIDAR-data. Stratigrafiska beskrivningar samt beskrivningar av undergrunden i schakten är inte kvalitetssäkrade utan utgör endast erfarenhetsmässigt grundade iakttagelser. Det bör speciellt betonas att beskrivningen av de organiska lagerna endast är fältmässiga tolkningar. För att säkert definiera olika typer av gyttjor och torv krävs laborativa analyser.

RESULTAT

UO 9

Fastighet: Allared 3:1

Höjd över havet (ca): 94 m

Utredningsområdets yta (ca): 2390 m²

Undersökt yta (ca): 91 löpmeter, 125 m²

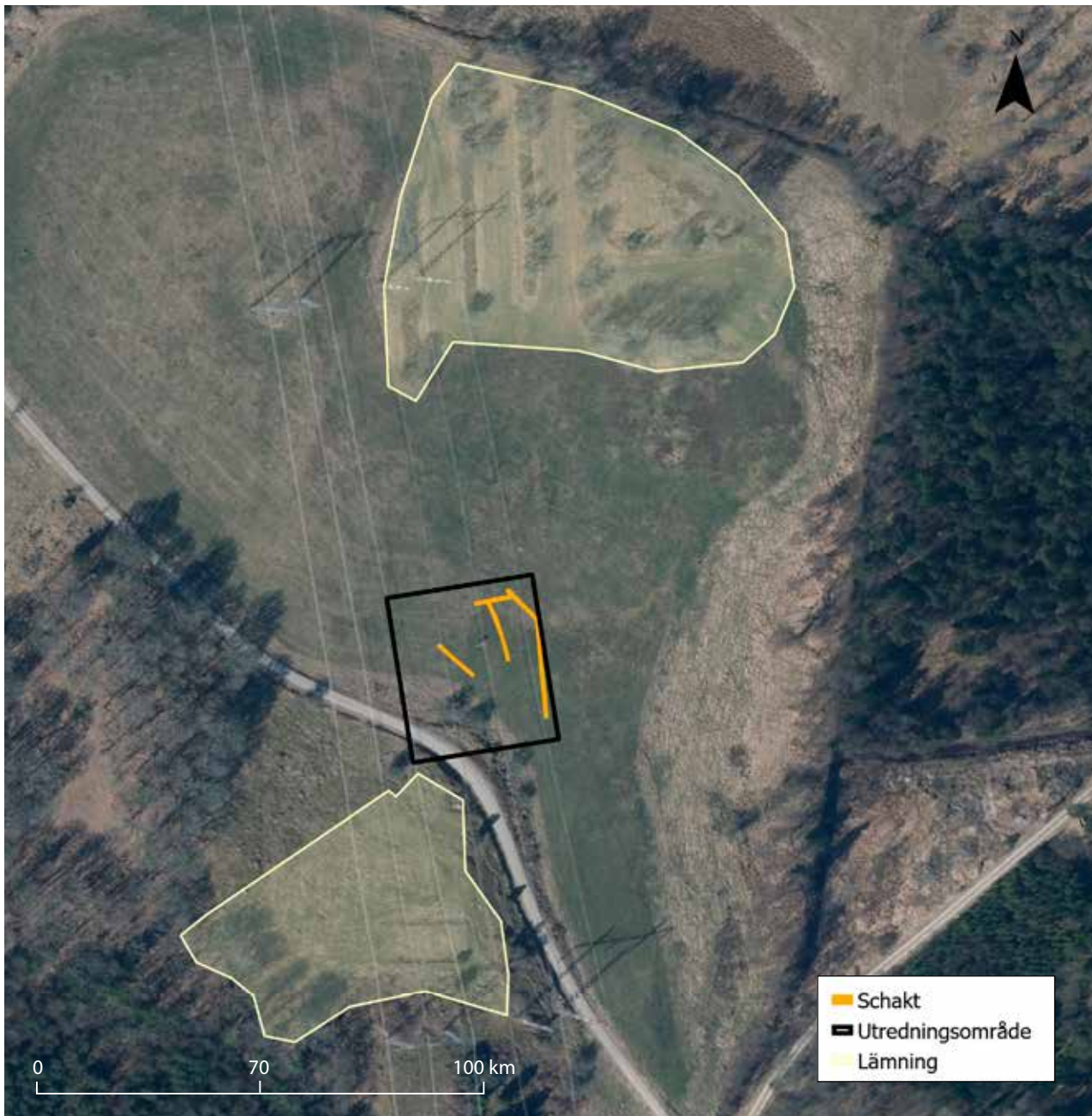
Registrerade lämningar: L2023:2171(fyndplats)

Fynd och anläggningar: Två flintavslag

Rekommendation: Inga fortsatta antikvariska insatser rekommenderas

Förutsättningar och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet bedömdes vid en arkeologisk utredning etapp 1 som ett bra boplatssläge (Johansson & Stjärna 2021). Sannolikt grundar sig bedömningen på att området är väl-dränerat och gränsar till ett sankare område åt öster. Den undersökta ytan är beläget i betesmark och den på platsen förekommande jordarten är isälvsediment. Strax norr om UO återfinns L1996:4423 vilken utgörs av fossil åker bestående av en röjd yta, ett tjugotal röjningsrösen och två åker-

Figur 5. Översiktbild på UO 9 med omgivande fornlämningar. Öster om utredningsområdet sluttade marken ned mot en större våtmark. Omedelbart norr om området återfanns en sänka som sammanhänger med ovan nämnda våtmarksområde. Skala: Se skalstock.

terrasser. Inom fornlämningen finns också en hägnad (L1996:4744). Cirka 100 m norr om UO återfinns L2019:4605. Också denna lämning utgörs av fossil åker, nu huvudsakligen bortodlad (figur 5). På Generalstabskartan från 1870 kan man se att Allared är omgivet av vidsträckta torvmarker. Torvmarkernas utsträckning är mindre påfallande på jordartskartan. På moderna kartor kan tydliga spår av dränering ses i form av diken och uträtade bäckar. I undersökningsplanen noterades det att undersökningsområdet möjligen varit beläget i anslutning till en forntida sjö belägen norr och väster om området.

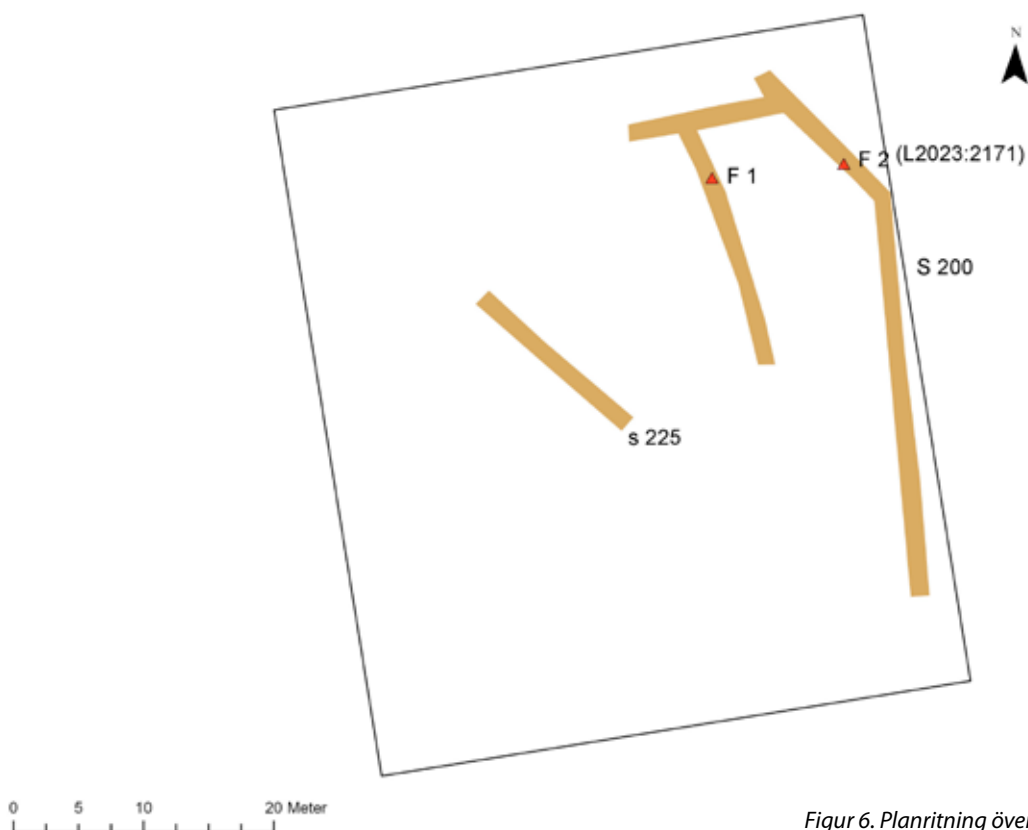
Genomförande

Utredningen inleddes med att ett längre schakt (S 200) drogs utmed områdets östra sida från söder mot norr (figur 6). Avsikten var att följa sluttningen ned mot en sänka i norr. I likhet med det parallella schaktet och S 225 var matjordslagret cirka 0,15 m och undergrunden karakteriserad av stora mängder sten med en storlek av upptill ca 0,3 m. I den O-V orienterade delen av schaktet var matjordslagret något mäktigare (ca 0,35 m) och stenmängden mer måttlig. I denna del noterades en tämligen svag mörkfärgning som inledningsvis tolkades som urlakade anläggningar. Vid genomgrävning

med spade kunde det dock konstateras att det rörde sig om ett mörkt lager som fortsatte mot norr under ett tunt lager sten och grus. Lagret tolkas som nedbruten gyttja som täckta av material som eroderats från det högre liggande området söder därom. Om tolkningen är korrekt betyder det att sänkan norr om UO en gång utgjort en öppen vattenyta (figur 7). Några meter norr om ovannämnda mörka lager påträffades två fynd av slagen flinta (F 1 och 2) (figur 6). I det högre belägna S 225 påträffades inga gyttjerester. Någon naturligt förekommande flinta påträffades ej vid undersökningen.

Tolkning och rekommendation

Förmodligen har sänkan varit en del av en större vattenyta som fortsatt österut. De två fynd av slagen flinta som påträffades vid rensning av schakten går ej att tidsbestämma närmare än att de troligen är från stenåldern. Ur ett övergripande perspektiv tolkas platsen som en sparsamt nyttjad aktivitetsyta belägen i en strandzon. De generella bevarandeförhållandena var på grund plöjning och ett tunt matjordslager dåliga. De dåliga bevaringsförhållandena och de fåtaliga fynden medför att några ytterligare arkeologiska insatser ej kan motiveras. Flintfynden är registrerade i Kulturmiljöregistret som en fyndplats (L2023:2171) (figur 6)

Figur 6. Planritning över UO 9. Skala: Se skalstock.

Figur 7. Schakt S 200 fotograferad mot SSO. I det tvärsgående schaktet påträffades ett mörkt lager, sannolikt bestående av nedbruten gyttja. De påträffade flintorna har förmodligen avsatts i en strandzon. (foto: Carl Persson)

UO 11

Fastighet: Kattarp 2:80

Höjd över havet: 50 m

Utredningsområdets yta (ca): ca 2390 m²

Undersökt yta (ca): 36 löpmeter, 60 m².

Registrerade lämningar: -

Fynd och anläggningar: -

Rekommendation: Inga fortsatta antikvariska insatser rekommenderas.

Förutsättningar och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet bedömdes vid en arkeologisk utredning etapp 1 som ett bra boplatsläge (Johansson & Stjärna 2021). Bedömningen grundades på att området sluttar mot sydväst, var väl-dränerat och beläget tämligen nära Lagan (figur 8). I undersökningsplanen konstaterades att Lagan under senare delen av istiden haft ett betydande vattenflöde. Under tidigmesolitisk tid avvattnades dock Bolmen av Nissan vilket betyder att vattenflödet vid denna tid bör ha varit betydligt mindre än vad det är idag. Genom Bolmens tippning kom Lagans nuvarande avrinningsområde att etableras 5 350 +/- 200 f Kr (Persson 2016). Boplatsten är belägen på en höjd av cirka 50 m ö h vilket enligt SGU:s kartgenerator motsvarar havets ungefärliga höjd cirka 13 000 f Kr. Trots att läget under en period

av senpaleolitikum varit bra, bedömdes sannolikheten att påträffa lämningar från denna tid vara ytterst små, men värda att beakta vid undersökningen. Av intresse för utredningen var också L1997:7537 belägen 240 m norr om utredningsområdet. Enligt muntliga uppgifter skall man på platsen ha begravt de döda efter ett slag mellan danskar och svenskar. Sannolikt knyter traditionen an till slaget vid Kattarp som utkämpades mellan Danmark och Sverige 1657 (Isacson 2002). Huruvida det verkligen rör sig om massgrav är oklart och utifrån de svårtolkade uppgifterna kring var slaget utspelades förefaller platsen för slaget inte vara i anslutning till utredningsområdet.

Genomförande

Utredningsområdet var bevuxet med tät snårskog vilket försvårade såväl sökschaktning, metalldetektering som inmätning (figur 9). Vegetationen gjorde det också svårt att få en förståelse av platsens mikrotopografi. Utredningsområdet sluttade åt SV och var som närmast cirka 50 meter från Lagan. Lagan är dock dämnd nedströms varför avståndet innan dämningen var större. De ovan beskrivna omständigheterna medförde att 18 små schakt (ca 1,3 X 2,5 m) grävdes på de platser traktorgrävaren kunde komma åt. (figur 10).

Inom hela området var matjorden tunn (ca 0,05 m) varefter grus och småstensblandad silt vidtog. Större stenar och block förkom i hela området, men rikligast i dess östra del. Schakten mättes in med handhållen GPS. För att säkerställa att någon drabbning inte skett på platsen under 1600-talet detekterades samtliga schakt samt de ytor som traktorgrävaren öppnat i snårskogen (figur 9). Inga fynd gjordes vid vare sig sökschaktsgrävning eller detektering. En, tämligen förstörd, stengårdsgård dokumenterades genom

inmätning med GPS. Naturligt förekommande flinta tillvaratogs ej då området var under den antagna högsta kustlinjen.

Tolkning och rekommendation

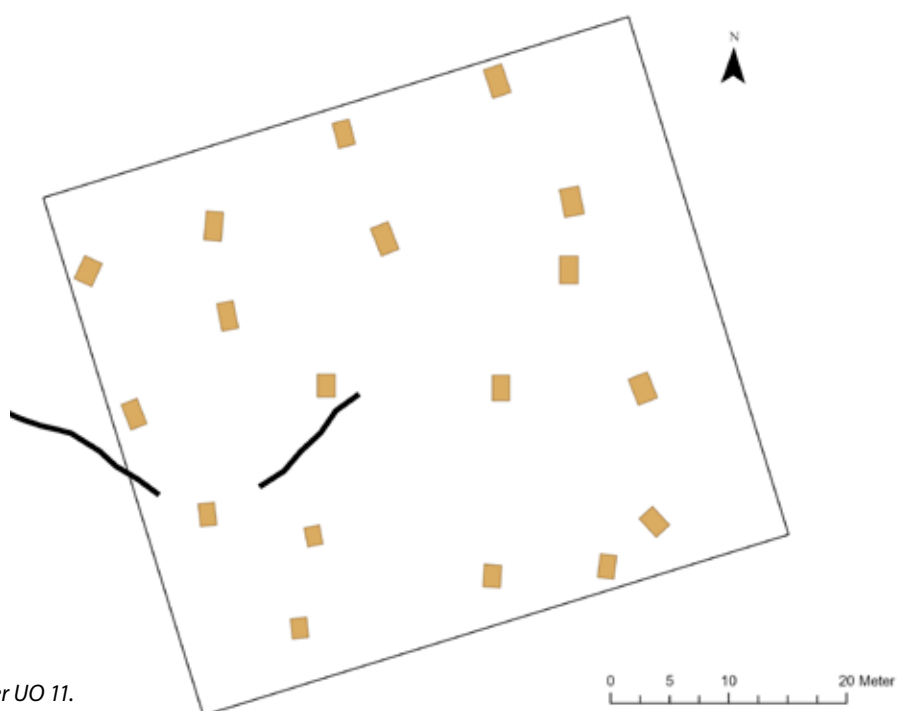
Då inga lämningar av antikvariskt intresse påträffades inom utredningsområdet rekommenderas ej några fortsatta antikvariska insatser.

Figur 8. Översiktbild på UO 11. Marken inom UO sluttade åt SV ned mot Lagan. Skala: Se skalstock.

Figur 9. Bo Knarrström metalldetekterar en yta i snårskogen som öppnats upp av traktorgrävaren. (foto: Carl Persson)

Figur 10. Planritning över UO 11.

UO 19

Fastighet: Krogshult 1:32, Krogshult 1:36, Krogshult S:6 och Krogshult S:1

Höjd över havet: 81

Utredningsområdets yta (ca): 2390 m²

Undersökt yta (ca): 109 löpmeter, 147 m².

Registrerade lämningar: L2023:2172 (fyndplats)

Fynd och anläggningar: Ett flintavslag och ett järnföremål.

Rekommendation: Inga fortsatta antikvariska insatser rekommenderas.

Förutsättningar och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet bedömdes vid en arkeologisk utredning etapp 1 som ett bra boplatsläge både för förhistorisk- och historisk tid (Johansson & Stjärna 2021). Den undersökta ytan utgörs av betesmark och genom ytan löper en stengårdsgård i O-V riktning (figur 11 och I). Jordarten utgörs av isälvsediment och UO är beläget i anslutning till själva krönet av isälvsavlagringarna. UO sluttar åt öster där Krogshultamossarna tar vid. Våtmarkerna sammanhänger med Oxhultasjön och i undersökningsplanen noterades att Krogshultamossarna under förhistorisk tid kan ha utgjort en del av Oxhultasjön.

Genomförande

Utredningen inleddes med att ett längre schakt (S 314) drogs från den mer väl-dränerade ytan i SSV mot våtmarken i NNO (figur 12 och 13). Den västra delen av schaktet var tämligen fuktigt med silt och mindre stenar som undergrund. I den östliga änden förkom sten i varierande storlek samt ett tunt svart lager vilket tolkades som ett nedbrutet gyttjelager. Matjorden hade en mäktighet av ca 0,25 m och tydliga plogspår kunde ses i schaktet. Förhållandena i S 322 var likartade dem i S 314. I schakt 263 var övergången från fastmark till våtmark mer markerad och ett tydligt strandhak kunde ses. I schaktets ände NO om haket återfanns ett organiskt lager med en mäktighet av ca 0,8 m. Lagret bestod av kompakterad gyttja och torv med tydliga linser med grus och sand (figur 14). Strax SV om strandhaket påträffades en bränd flinta (F 3). I anslutning till flintfyndet tillvaratogs också ett fynd av järn (F 8) vars funktion i fält var oklar. Fyndet hade likheter med en armborstspets, men efter tvättning bedöms fyndet som omöjligt att tolka. Några våtmarkslager förkom ej i de övriga schakten som präglades av en stor mängd sten och djup plöjning.

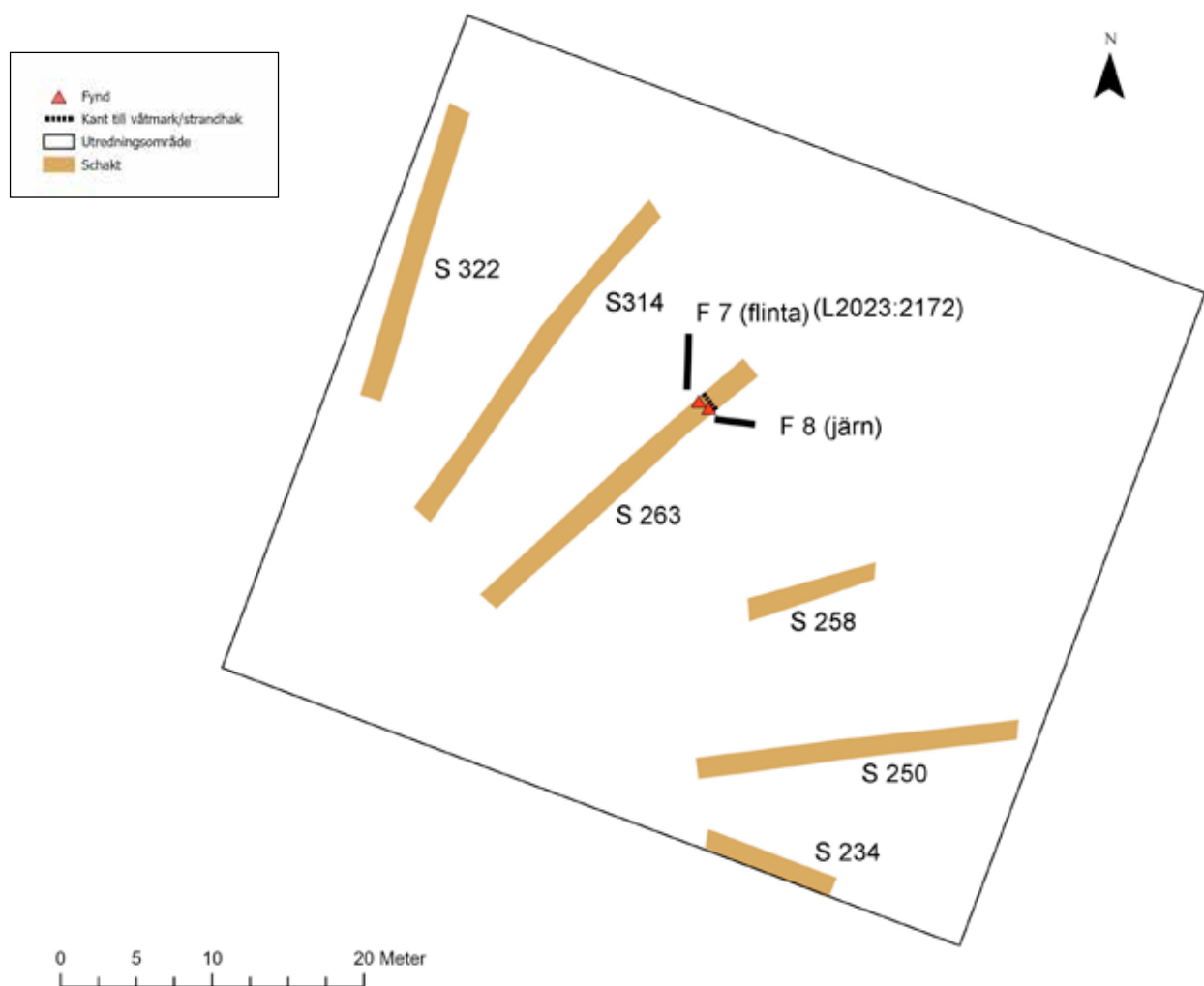
Figur 11. Översiktbild på UO 19. Det beskogade området öster om UO utgörs av dikad skogsmark och äldre torvtäkter. Skala: Se skalstock.

Ett mindre antal bitar naturligt förekommande flinta (F 22) påträffades vid undersökningen.

Tolkning och rekommendation

Inslagen av grus och sand i stratigrafien öster om strandhaket i schakt 263 förklaras sannolikt av stigande och fallande vattennivåer under den tid som gyttjan avsatts. Att några strandhak inte påträffades i schakten 322 och 314 är något förvånande. Möjligen är det så att strandhaket relaterat till en bäck snarare än till en öppen vattenyta. Stratigrafien och det tydliga

strandhaket indikerar att flintan avsatts i en strandzon med fluktuerande vattennivåer. Flintfyndet har inga drag som tyder på brons- eller järnålder varför en datering till stenåldern förefaller mest trolig. Ur ett övergripande perspektiv tolkas platsen som en sparsamt nyttjad aktivitetsyta, sannolikt från stenåldern. De dåliga bevaringsförhållandena samt det faktum att endast ett flintavslag påträffades medför att några ytterligare arkeologiska insatser ej kan motiveras. Flintfyndet är registrerat i Kulturmiljöregistret som en fyndplats (L2023:2172).

Figur 12. Planritning över UO 19. Skala: Se skalstock.

Figur 13. Sökschakt inom UO 19 fotograferade mot SO. (foto: Carl Persson).

Figur 14. Stratigrafin i den östliga änden i S 263 fotograferad mot SO. Linserna av grus och sand förklaras sannolikt av stigande och fallande vattennivåer under den tid som gyttjan avsatts. (foto: Carl Persson).

UO 20

Fastighet: Krogshult 1:24 och Horsabäck 1:8

Höjd över havet: 70 m

Utredningsområdets yta (ca): 2392 m²

Undersökt yta: 125 löpmeter, 199 m²

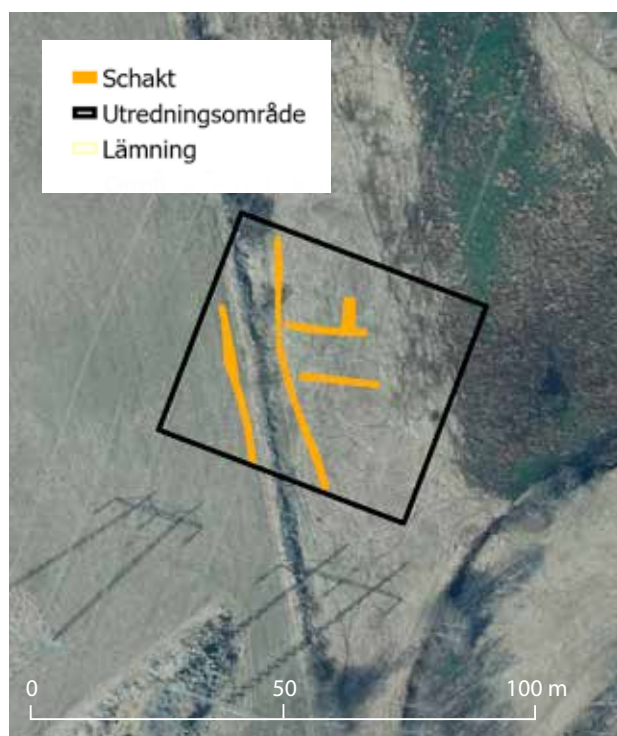
Registrerade lämningar: L2023:2173 (boplats)

Fynd och anläggningar: Ett proximalt spånfragment, fyra härdar och ett lager

Rekommendation: Arkeologisk förundersökning av L2023:2173 rekommenderas

Förutsättningar och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet bedömdes vid en arkeologisk utredning etapp 1 som varandes ett bra boplatsläge (Johansson & Stjärna 2021). Sannolikt grundar sig bedömningen på att området är väl-dränerat och gränsar till ett sankare område i öster. Jordarten utgörs av isälvs sediment och UO är beläget i anslutning till själva krönet av isälvsavlagringarna. Undersökningsområdet sluttar åt O och löper ut i en mindre våtmark. I mitten av undersökningsområdet löper en stengårdsgård och området väster därom nyttjas som odlingsmark, den östra delen utgörs av betesmark. I undersökningsplanen uppmärksammades möjligheten att det flacka och sankna området i undersökningsområdets östra del under förhistorisk tid varit en del av en sjö (figur 15).

Figur 15. Översiktbild på UO 20. Det mörkgröna partiet öster UO utgörs av dåligt dränerad betesmark. Skala: Se skalstock.

Genomförande

Utredningen inleddes med att ett schakt (S 394) drogs från den väl-dränerade ytan mot våtmarken i öster (figur 16 och 17). Avsikten var att följa slutningen ned mot våtmarken i öster. Den väl-dränerade delen karaktäriserades av ett tunt matjordslagret (ca 0,2 m) som var plöjt till botten. Undergrunden bestod, i den väl-dränerade delen, av sand och sten i varierade storlek. I den östra delen av schaktet vidtog torv med en mäktighet av ca 0,6 m under matjorden. Efter rensning kunde förekomsten av ett väl utbildat strandhak konstateras (figur 18). I anslutning till haket påträffades stenar i torvlagret vilket indikerar att marken sannolikt odlats under tiden som torven bildats. Nedanför haket förekom rensad mindre sten som vilade på ett gruslager. Omedelbart på detta stenlager påträffades ett spånfragment (F 10). För att avgränsa våtmarkskanten åt söder grävdes schaktet 329 varvid liknande förhållande kunde konstateras. I schaktet påträffades tre härdar (figur 19). Även i S 384 kunde förekomsten av ett strandhak konstateras. Undersökningen fick dock avbrytas då en jordlina hörande till kraftledningen grävdes av. I det högre belägna schaktet 418 påträffades en härd och ett lager som sannolikt inte är förhistoriskt. Liksom i de väl-dränerade delarna av S 329 var matjordslagret tunt och plöjt till botten. Då inga ytterligare flintor påträffades vid undersökningen utvidgades S 394 varefter en förnyad rensning av schaktet utfördes. Några ytterligare flintor påträffades dock ej. Tämmligen rikliga mängder naturligt förekommande flinta (F 24) påträffades vid undersökningen (figur 30).

Tolkning och rekommendation

De tydliga strandhaken och fraktionering tyder på delar av UO en gång varit en strandzon. Den öppna vattenyta som existerat åt öster har sannolikt varit betydligt större än den lilla våtmark som nu kan ses på platsen. Det påträffade spånet kan på teknologiska grunder dateras till mellanmesolitikum vilket indikerar att det funnits en vattenyta på platsen under denna tid. Hur länge vattenspegeln existerat är oklart. Frånvaron av gytta i schakten skall i detta sammanhang inte ses som en definitiv tolkning. Att skilja ut ett undre uttorkat gytjelager från torven kräver i detta fall mer än okulära iakttagelser. Relationen mellan det mesolitiska flintfyndet och härdarna är efter utredningen oklart. Det kan vara så att de är samtida och att de har relaterat till en sjö som existerat under mellanmesolitisk tid. Om så vore fallet så kan det finnas

mer flinta i ploggången. Enda sättet att klargöra detta är att sålla matjorden. Mot denna tolkning talar att hårdarna var tämligen tydliga, vilket inte brukar vara fallet med mesolitiska anläggningar. En annan tolkning är att flintan har avsatts under tillfälliga aktiviteter under mellanmesolitikum och att hårdarna emanerar från senare aktiviteter under förhistorisk tid. I det senare fallet kan området ha relaterat till antingen en större sjö eller en mindre våtmark.

Oavsett vilken tolkning som är riktig har fornlämningen (L2023:2173) ett vetenskapligt värde. Värderingen grundas främst på att lämningar i inlandet

sällan undersöks varför alla resultat är av betydelse. Det kan också i detta sammanhang noteras att mesolitiska aktivitetsplatser ofta är små till ytan. Även om avsevärd energi lades vid rensningen av schakten finns det ändå ett tydligt slumpmoment vid upptäckandet av mesolitiska flintor. Hårdarna är visserligen skadade av plöjning, men de återfinns i ett tolkningsbart landskapsläge och kan utan problem dateras. Förmodligen är området i anslutning till stengårdsgården mindre skadat av plöjning. Grundat på ovan givna skäl föreslås därför fortsatta antikvariska insatser på platsen i form av en arkeologisk förundersökning.

Figur 16. Planritning över UO 19. Skala: Se skalstock.

Figur 17. UO 20 fotograferad mot SV. I förgrunden kan våtmarken ses, det upptagna schaktet är nummer 394. (foto: Carl Persson)

Figur 18. Det väl utbildade strandhaket i schakt 394 fotograferat mot väster. Den inringade påsen markerar fyndplatsen för det mellanmesolitiska spånfragmentet. (foto: Carl Persson)

Figur 19. Hård 359 i schakt 329 fotograferad mot söder. (foto: Carl Persson)

UO Fägrilt

Fastighet: Bastena 2;14 och Ekesunna 1:4

Höjd över havet: 80 m

Utredningsområdets yta (ca): 2139 m²

Undersökt yta (ca): 123 löpmeter, 170 m².

Registrerade lämningar: L2023:2178 (blästbrukslämning), 2023:2175 (fyndplats) och L2023:2174 (boplats)

Fynd och anläggningar: En hård, ett lager med slagg, ett mynt, en dubbelnit, en skärva rödgods, en bit slagg, tre flintor och två spikar.

Rekommendation: Arkeologisk förundersökning av L2023:2178 rekommenderas.

Förutsättningar och fornlämningsmiljö

UO är i sin helhet belägen på morän. Huvuddelen av utredningsområdet utgörs av flack, väl stenrensad, betesmark. Åt norr återfinns ett åkerhak varefter fuktigare mark tar vid. Den sydöstliga delen, som avgränsas av en stengårdsgård, utgörs av vallodling som slutar mot NV. (figur 20 och 22). Vid den arkeologiska utredningen etapp 1 konstaterades förekomsten av en gårdstomt (L2019:4609) cirka 40 meter väster om undersökningsområdet. Belägget är från lagaskifte år 1921 och platsen är numera betesmark. Cirka 160 m åt NNO återfinns ett område med fossil åkermark (L2021:6512). Fornlämningen består av fyra rösen och är sannolikt sentida. Utredningsområdet bedömdes vara ett gynnsamt potentiellt läge för Fägrilts äldsta bytomt (Wennstedt Edvinger 2019). I undersökningsplanen noterades att några tydliga indikationer på förekomst av förhistoriska boplatser ej kunde ses.

Genomförande

Undersökningen inleddes med att tre schakt (486, 489 och 519) upptogs i den beteshage som utgjorde huvuddelen av utredningsområdet (figur 21). Matjordslagret var ca 0,15 m och plöjt till botten. Undergrunden bestod huvudsakligen av grus och stenar i varierande storlek. Ett tämligen stort antal stenlyft kunde noteras. Att marken grundligt stenröjts kunde också ses i form av de stora mängder sten som tippats i områdets norra del samt i den breda stenmur som genomkorsade området mellan schakten 519 och 623. Vid rensning och detektering påträffades i schakt 519 ett flintavslag (F 15). I den östra delen av schakt 489 påträffades två bitar flinta (F 11 och 14), ett mynt (F 16) samt en dubbelnit (F 12). I anslutning till några större stenar påträffades också en mindre hård. På den södra sidan av stengårdsgården i schakt 623 var matjordslagret mäktigare (ca 0,3 m) och plogskadorna inte lika påfallande.

Under ploglagret påträffades i detta schakt ett lager innehållande slagg. Naturligt förekommande flinta påträffades ej vid undersökningen.

Tolkning och rekommendation

Slaggförekomsten i S 623 tolkas som spår av järnproduktion och har registrerats som en blästbrukslämning (L2023:2178). Vid framrensningen av lagret tillvaratogs slagg med en vikt av 793 g (F 16). Inför en eventuell framtida förundersökning bör den tillvaratagna slaggen kunna ge en indikation på vilken typ av järnhantering som utförts på platsen. En bit rödgods (F 18) och några spikar (F 19) tillvaratogs likaledes. Det är dock oklart om de emanerar från samma kontext som slaggen. Schaktet avvek från de som upptogs norr om stengårdsgården genom att ploglagret var mäktigare vilket skyddat lagret med slagg från uppenbara plogskador. Det är dock möjligt att matjord flyttats nedför sluttningen genom plöjning med traktor, men att plogen nått lagret under äldre tid. Ur ett rent visuellt perspektiv syntes dock lagret med slagg ej vara skadat av plöjning. Sydöstra Halland är ett område som ur ett arkeologiskt perspektiv är präglad av järnframställning (Strömberg 1991). De daterade lämningarna är ofta från medeltid men även slaggförekomster från äldre järnålder har påträffats i regionen (Larsson 2004). Utifrån utredningsresultaten går det inte att föreslå någon datering av slaggen. Oavsett datering måste blästbrukslämningen anses ha ett vetenskapligt värde varför fortsatta antikvariska insatser i form av en förundersökning förordas.

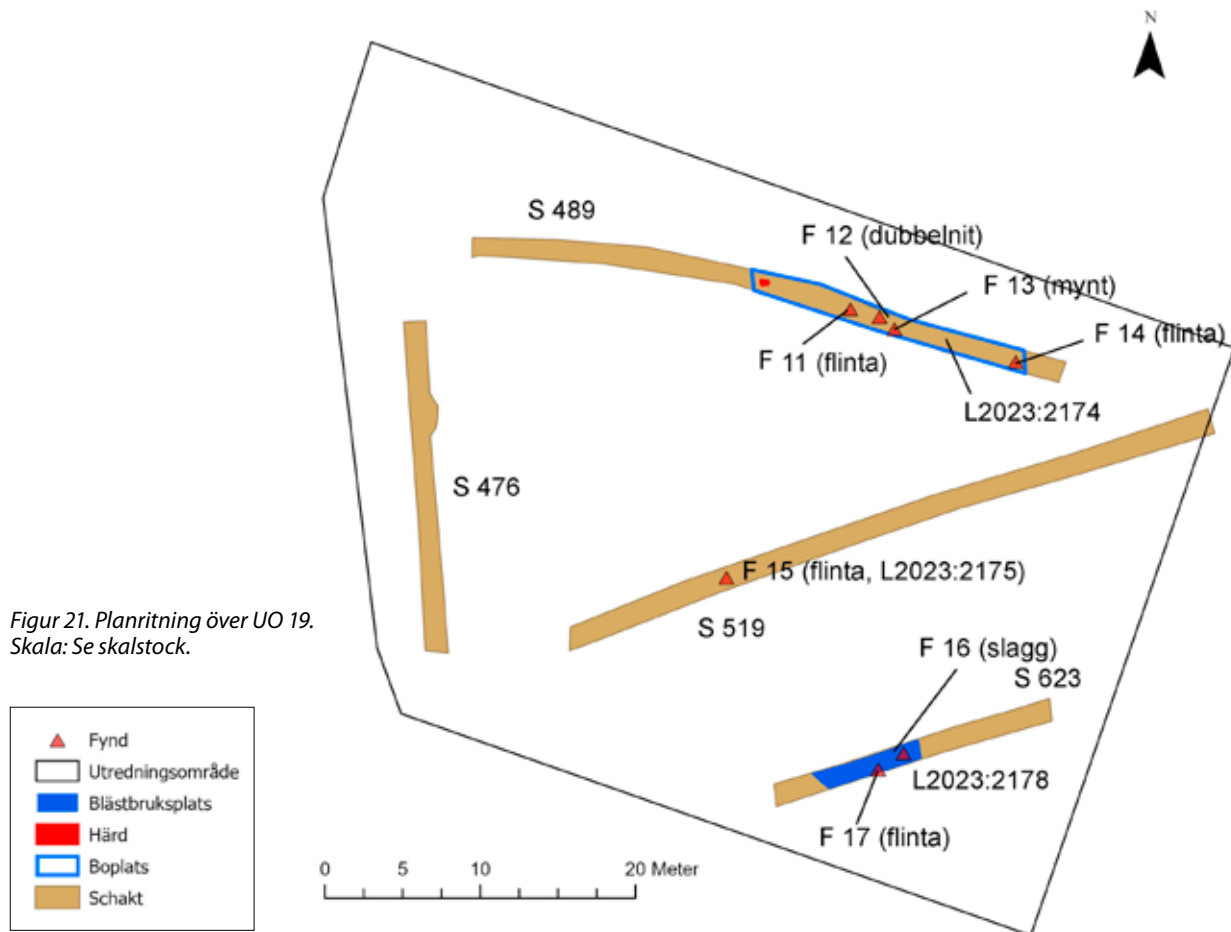
I schakt 519 påträffades en flinta (F 17) som registrerats i Fornreg som en fyndplats (L2023:2175). Fyndet utgörs av ett tämligen stort (27 g) avslag av sydvästskandinavisk flinta. Råmaterialet är av hög kvalitet och på avslaget kan bruksskador ses. Det går inte på tekniska eller typologiska grunder datera fyndet men det kan konstateras att flintavslag av denna storlek i skogsbygden sällan påträffas i stenålderskontexter. En kvalificerad gissning är alltså att flintan emanerar från någon senare period. Några fortsatta antikvariska insatser rekommenderas ej avseende fyndplatsen. I schakt 489 påträffades en hård och fyra fynd av olika karaktär. Huruvida kombinationen av dessa fynd och en anläggning bör registreras som en boplats kan ifrågasättas. Myntet går inte att datera närmare då det är helt utslitet. Bo Knarrström bedömde i fält på morfologiska grunder att fyndet sannolikt är äldre än 1700-tal. En kvalificerad gissning vad det gäller dubbelniten

är att den härrör från åtminstone medeltid, möjligen är den äldre. Två flintor påträffade varav den ena inte bedöms som varandes från stenåldern (F 14). Möjligen är flintornasamtida med myntet och dubbelniten. Det finns alltså en del indicier som skulle kunna peka på medeltid/tidigmodern tid. Möjligen är det så att de fåtaliga fynden skall förstås i samband med platsens

topografiska lämplighet för en tidig etablering av en gård eller en bytomt. Den intensiva stenrensningen och den djupa plöjningen gör dock att potentialen för att undersöka huruvida denna teori är korrekt måste bedömas som liten. Det fynd- och anläggningsförande området av schakt 469 registrerades som en boplats (L2023:2174). Några fortsatta antikvariska insatser avseende L2023:2174 rekommenderas ej.

Figur 20. Översiktbild på UO 20 med närliggande fornlämningar. Den SO delen nedanför stengårdsgården sluttar mot NV. I övrigt är utredningsytan tämligen plan och gränsar i N mot fuktigare terräng.

Figur 22. Pågående grävning av S 219 fotograferad mot NO. (foto: Carl Persson)

UO 25

Fastighet: Ekebränna 4:1

Höjd över havet: 67 m

Utredningsområdets yta (ca): 3283 m²

Undersökt yta(ca): 119 löpmeter, 167 m².

Registrerade lämningar: L2023:2179 (boplats)

Fynd och anläggningar: En härd och tre gropar.

Rekommendation: Inga fortsatta antikvariska insatser rekommenderas.

Figur 23. Översiktbild på UO 25. NO om UO löper Stensån som är tydligt kanaliserad. Skala: Se skalstock.

Förutsättningar och fornlämningsmiljö

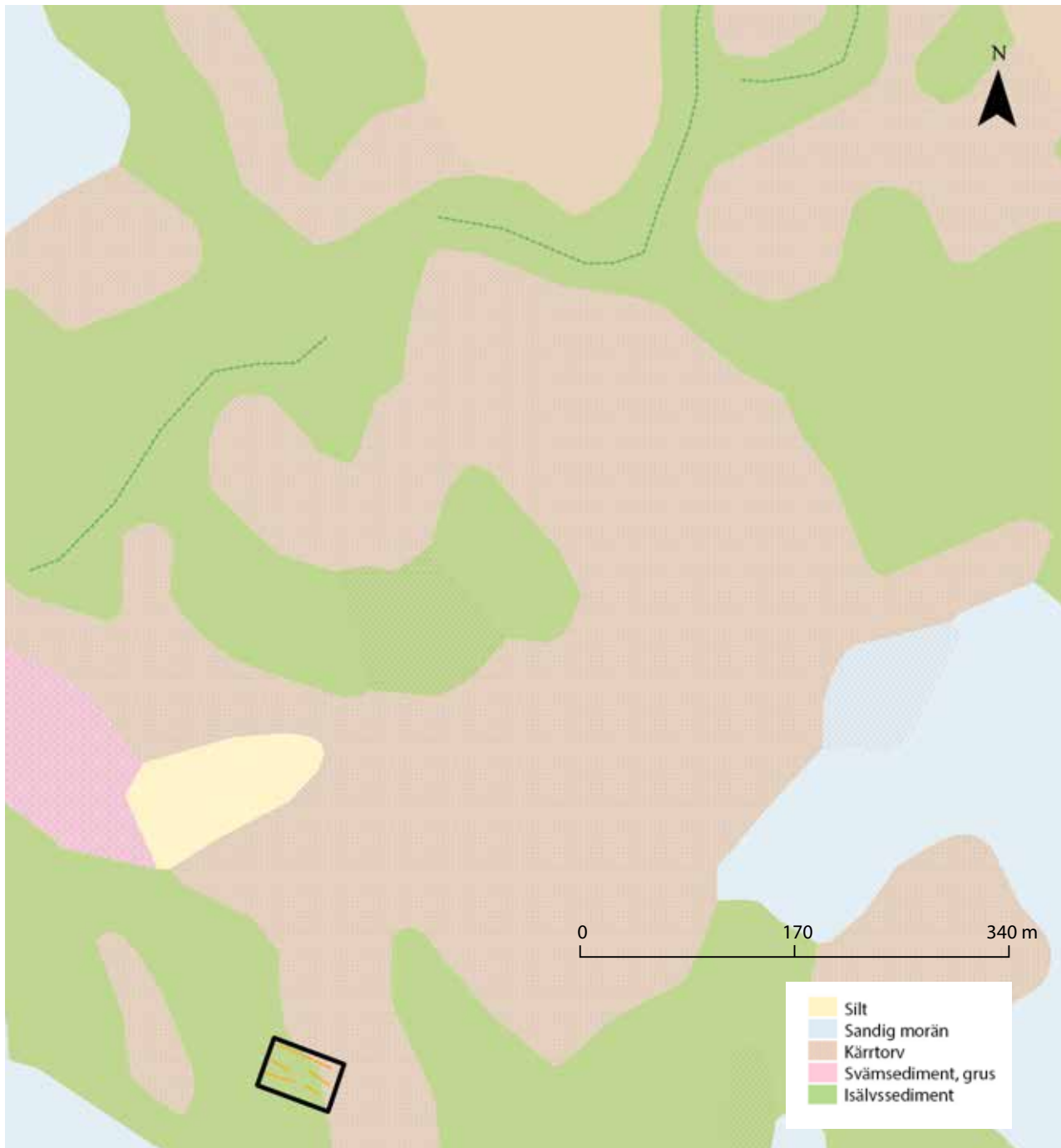
Utredningsområdet bedömdes i båda de förgående arkeologiska utredningarna som varandes ett bra boplatsläge (Wennstedt Edvinger 2019; Johansson & Stjärna 2021). Sannolikt grundar sig bedömningarna på att området är väl-dränerat och gränsar till ett sankare område. Undersökningsområdet är beläget i åkermark på en förhöjning bestående av isälvsediment. I den östra, mer låglänta delen, förekommer dock kärrtorv (figur 23). Kärrtorv och torv täcker stora arealer norr om UO (figur 24). Omedelbart norr om UO löper Stensån som är kanaliserad och vars lopp bitvis helt ändrats under de senaste 50 åren. Förekomsten av en mängd raka diken i omgivningen gör det tydligt att omfattande dränringsarbeten utförts på platsen. Två mindre sjöar i närområdet som återfinns på generalstabskartan från 1870 är numera helt utdikade. Då båda hette Svartesjö utgjorde de antagligen resterna av en äldre, betydligt större sjö. I undersökningsplanen uppmärksammades möjligheten att det flacka och sankna området i undersökningsområdets NO del under förhistorisk tid varit en del av en större sjö.

Genomförande

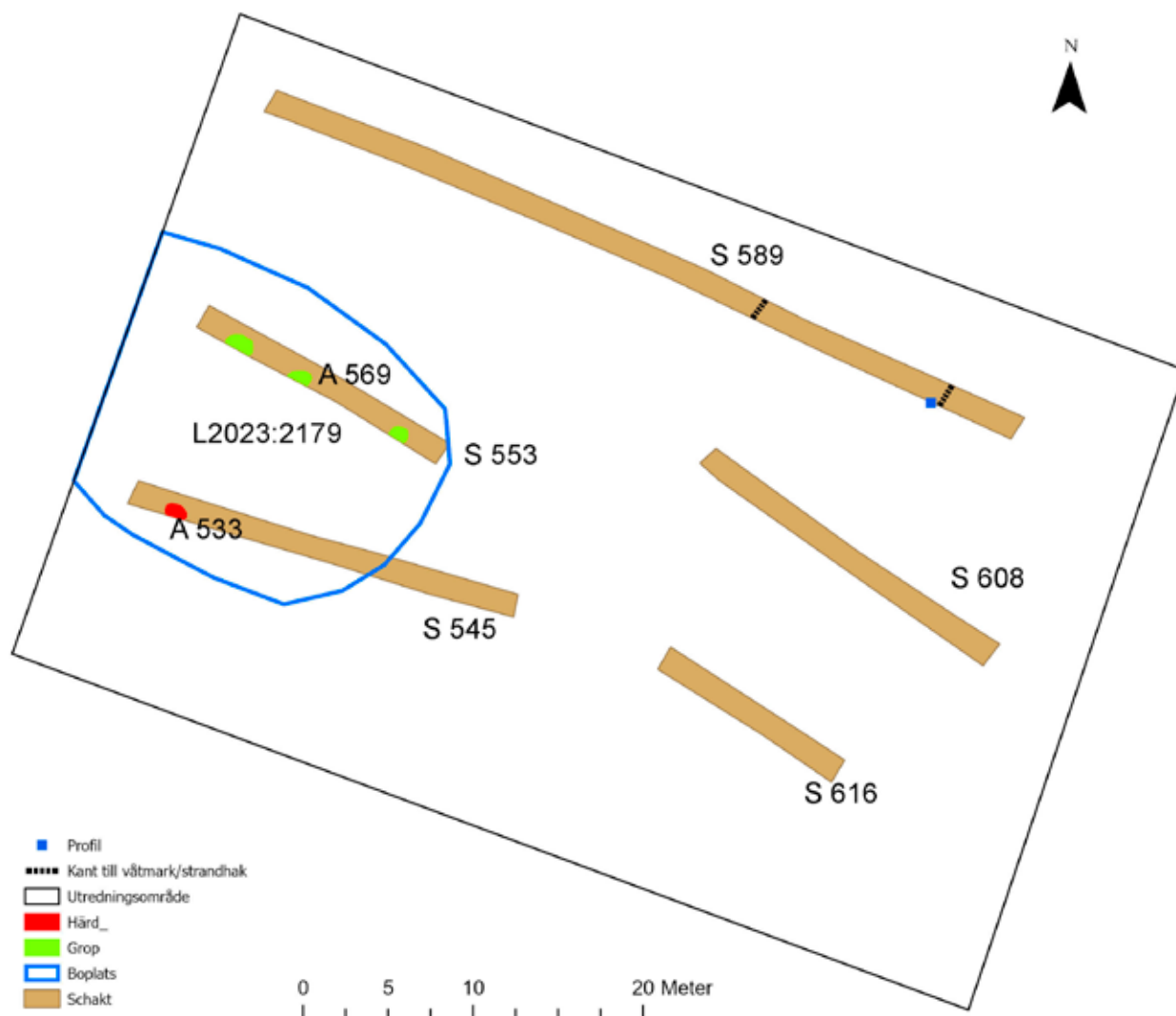
Utredningen inleddes med att ett längre schakt (S 589) drogs utmed områdets östra sida från väster mot öster (figur 25 och 26). Avsikten var att följa sluttningen ned mot det mer låglänta området i områdets NO del. Undergrunden i hela schaktet präglades av stora mängder sten och block. I den västra delen förekom silt som efterhand ersattes av sand och grus. Redan i den västliga delen av schaktet kunde torvresten konstateras i anslutning till större stenar. Öster om det västliga strandhak som återfinns i figur 25 blev torvresterna mörkare och mer allmänt förekommande. Nästa strandhak åt öster var tydligt markerat och karaktäriserades av större framspolade block varefter ett mer sorterat stenmaterial följde. Omedelbart öster om strandhaket noterades en stratigrafi på ca 1 meter. En profil rensades på denna plats varpå den dokumenterades med foto (figur 27). Stratigrafin bestod från markytan av ca 0,35 m matjord, 0,25 m homogen torv, möjligen med inslag av kompakterad gyttja samt 0,4 m torv/gyttja med sand/grus linser. Hela schaktet fram till denna plats präglades av kraftiga plogskador. Bitvis uppgick vegetationslager till endast ca 0,1 m och stenar av varierande storlek var synliga gräsvallen. Schakten 608 och 616 var likartade S 589 men saknade helt bevarade lager under ploggången. Det tydliga strandhak som återfanns i S

589 fanns alltså ej i dessa schakt. Schakten 545 och 553 var i likhet med övriga schakt präglade av riklig förekomst av sten och tydliga plogskador. I anslutning till större stenar kunde rester av uttorkad och kompakterad torv ses. I denna högre belägna del påträffades tre gropar och en härd. Härden (A 533) i schakt 545 var tämligen urblekt och bör sannolikt dateras till förhis-

torisk tid (figur 28). En av groparna (A 569) i schakt 553 särskilde sig genom att flera större stenar hörde till anläggningen (figur 29). Huruvida anläggningen är förhistorisk är oklart, det kan också röra sig om ett stolpfundament. Naturligt förekommande flinta påträffades vid undersökningen (F 21).

Figur 24. Utredningsområdet i relation till omgivande jordarter. Av figuren framgår att strandhaket med tillhörande organiska lager i schakt 589 sammanfaller med sydliga gränsen för ett omfattande område med kärrtorv. Sannolikt har området norr om UO under förhistorisk tid tidvis präglats av öppet vatten. Skala: Se skalstock.

Figur 25. Planritning över UO 25. Skala: Se skalstock.

Figur 26. Utredningsområdet fotograferat mot öster. På bilden grävs schaktet 589 och traktorgrävaren befinner sig närheten av det område där organiska lager återfanns under matjordslagret. (foto: Carl Persson)

Figur 27. Profil i schakt 589 öster om det östligaste strandhaket (jmf figur A) fotograferad mot V. Av bilden framgår att det under ploggången återfinns ett homogent torvlager. Detta lager har sannolikt, innan området dränerats, täckt hela UO. Under det övre torvlagret vidtar ett torv/gyttjelager med en mäktighet av 0,4 m. I lagret återfinns linser av sand och grus vilka indikerar översvämningar eller vattenståndsförändringar. (foto: Carl Persson)

Figur 28. A 533 i schakt 545 fotograferad mot SSV. (foto: Carl Persson)

Figur 29. A 569 i schakt 553 fotograferad mot NV. (foto: Carl Persson)

Tolkning och rekommendation

Utifrån de torvresten och de homogena torvlagren som påträffades i den östliga delen av schakt 589 förefaller det sannolikt att hela utredningsområdet vid någon tidpunkt under äldre tid varit täckt av torv. Eftersom området huvudsakligen ter sig väl-dränerat är insikten något förvånande. Sannolikt har torvlagret huvudsakligen försvunnit när området dränerats under historisk tid. Profilen i S 589 tolkas som att, åtminstone de lägre delarna av området, återkommande översvämmats eller att vattennivån fluktuerat kraftigt. Man kan i sammanhanget notera att de organiska lagren i schakt 589 sammanfaller med det område där kärrtorv återfinns på jordartskartan (figur 24).

Utredningsområdet har således relaterat till någon form av vattenspegel. Det är utifrån utredningsresultaten omöjligt att säga om det rört sig om en sjö eller

om Stensån med regelbundenhet översvämmat området. Den ovanligt steniga undergrunden i kombination med stenrensning och plöjning har medfört att sannolikheten för att påträffa fynd inom området i anslutning till den eventuella vattenspegeln var liten. Likaså var förutsättningarna att hitta anläggningar, speciellt mindre sådana, begränsade inom UO. De påträffade anläggningarna var tämligen stora och återfanns i områdets högsta del. Om anläggningarna är förhistoriska sammanhänger de sannolikt med aktivitetsområden/boplatser som huvudsakligen är belägna utanför UO. Området med anläggningar registrerades i Fornreg som en boplat (L2023:2179). Bedömningen av boplatslämningens vetenskapliga värde är i detta fall inte självklart. Plogskadorna i kombination med att anläggningarna förmodligen endast utgör en mindre del av en större kontext gör att dess tolkningspotential bedöms som begränsad. Av detta skäl förordas inga ytterligare antikvariska insatser vid en exploatering.

UTVÄRDERING, ÖVRIGA IAKTTAGELSER OCH REKOMMENDATIONER

Utredningen var tämligen framgångsrik så till vida att anläggningar och fynd av förhistorisk karaktär påträffades inom alla utredningsområden utom UO 11. De antaganden som gjordes i den andra etapp 1 utredningen (Johansson & Stjärna 2021) visade sig således stämma väl med de verkliga förhållandena. Detta trots att utredningsområdena inte relaterade till nu existerande öppna vattenytor och att boplatslägena sällan var optimala avseende väderstreck och dränering. Vid de arkeologiska undersökningarna fokuserades insatserna på att förstå den lokala topografin och förhållandet till eventuella förhistoriska vattennivåer. När arbetshypoteser skapats vidtog ett intensivt rensande av schakten. I lägen där fynd av flinta inte förväntades eftersöktes anläggningar genom sedvanlig avbaning. Kombinationen av grundläggande landskapsanalys och en metodik byggd på erfarenheterna från de senaste decenniernas arkeologi i skogsbygden visade sig således tämligen framgångsrik.

Även om det inte ingår i syftet med arkeologiska utredningar att säkert datera och funktionsbestämma lämningar kan det konstateras att fynd från stenålder och järnproduktion hör till de säkra resultaten. Detta är i linje med vad som kunde förväntas utifrån de landskapsmässiga förutsättningarna. Fynd och anläggningar var få till antalet men bör bedömas utifrån andra kriterier än i slättbygden. Som exempel kan nämnas boplatsen RAÄ 71 (Markaryd sn) som utgjorde grunden för en avhandling i arkeologi (Persson 2012). Vid utredningen påträffades ett flintavslag efter omfattande rensningar av ett schakt. En ambitiös förundersökning resulterade i 18 fynd av flinta (Persson 2004). Även när det gäller anläggningar av den typ som påträffades i UO 20 bör resultaten bedömas utifrån landskapsläget och dess potential att öka kunskapen kring ett föga beforskat område. Några daterade härddar från slättbygden tillför inte mycket till den arkeologiska förståelsen, men i detta fall kan de utgöra en utgångspunkt för en vidgad förståelse av inlandets förhistoria.

Detta betyder givetvis inte att alla platser i inlandet med arkeologiska lämningar har en vetenskaplig potential. Orsakerna till bedömningarna av de olika lämningarna är beskrivna ovan. Resultaten från utredningen sammanfattas i nedanstående tabell (tabell 1):

Område	Lämning	Typ	Rekom-menda-tion
9	L2023:2171	Fyndplats	Inga fortsatta insatser
11	-	-	Inga fortsatta insatser
19	L2023:2172	Fyndplats	Inga fortsatta insatser
20	L2023:2173	Boplats	FU rekommenderas
Fägrilt	2023:2175	Fyndplats	Inga fortsatta insatser
Fägrilt	L2023:2174	Boplats	Inga fortsatta insatser
Fägrilt	L2023:2178	Blästbruks-lämning	FU rekommenderas
25	L2023:2179	Boplats	Inga fortsatta insatser

Tabell 1 Sammanfattning av resultat och rekommendationer.

IAKTTAGELSER KRING HÖGSTA KUSTLINJEN I UTREDNINGSMRÅDET

I undersökningsplanen noterades att den enda platsen som befann sig under högsta kustlinjen (HK) var UO 11. Att så antogs vara fallet medförde att det fanns en liten möjlighet att på platsen påträffa strandnära senpaleolitiska lämningar. Nivån på HK har också en praktisk arkeologisk betydelse såtillvida att flinta inte kan förväntas förekomma på nivåer över HK. Orsaken till detta är att flinta inte förkommer naturligt i Halland på dessa nivåer. Den flinta som påträffas i Halland upp till HK anses därför ha transporterats över vatten i eller på isflak (Högberg & Olausson 2007). Ur ett arkeologiskt perspektiv kan man således anta att all flinta som påträffas ovan HK är transporterad dit av människor. HK i södra Halland brukar anges till ca 55-60 m ö h och i den norra delen av landskapet till ca 90 m ö h (Persson 2022).

Vid den här avrapporterade utredningen rensades schakten krypandes med skärslav. Denna metodik medförde att det fanns goda förutsättningar att närmare iaktta stenmaterialet i undergrunden. Vid undersökningen av UO 9 (94 m ö h) påträffades ingen naturflinta. Eftersom UO 11 (50 m ö h) låg under den antagna HK tillvaratogs inga naturflintor. Vid rensning av schakt i UO 19 påträffades fem mindre bitar naturflinta (F 22) på en höjd av ca 81 m ö h. Fynden var förvånande eftersom de påträffades på en höjd av mer än 20 meter över HK. När UO 20 (ca 80 m ö h) undersöktes var det med en högre ambitionsnivå avseende tillvaratagandet av den naturligt förekommande flintan. Eftersom ett mellanmesolitiskt spånfragment

påträffades på platsen var också rensningen av schakten omfattande och noggranna. Vid rensningen tillvaratogs 32 naturflintor med en sammanlagd vikt av 338 g (F 24)(figur 30). UO 25 (67 m ö h) rensades med mindre noggrannhet men 5 naturflintor tillvaratogs.

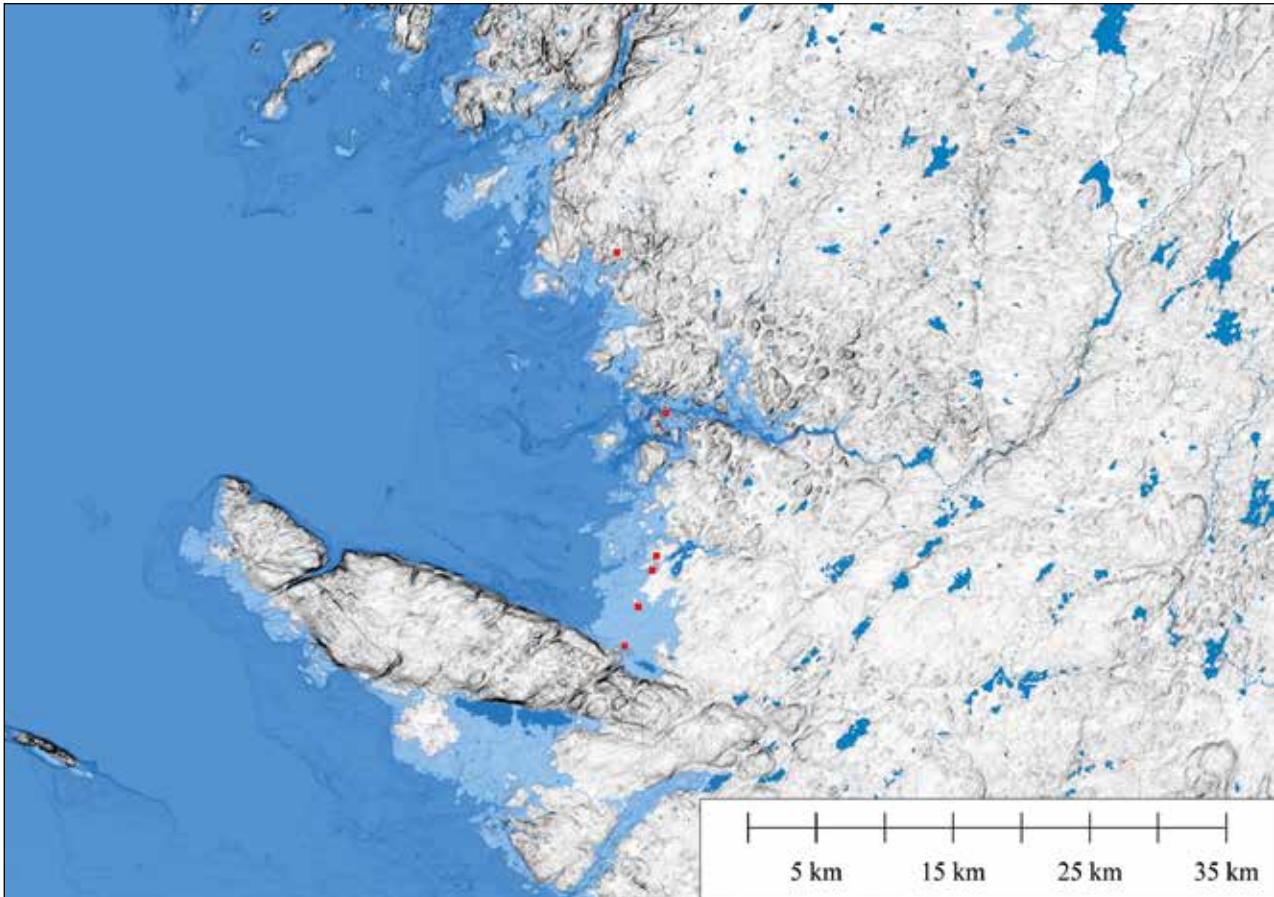
Att närmare utreda förhållandena kring HK i södra Halland ingår inte i föreliggande rapports ambitioner. Eftersom frågan om nivån för HK ändå har en tämligen stor betydelse för arkeologiska tolkningar av olika art kan det ändå anses relevant att kortfattat kontextualisera iakttagelserna som gjordes under utredningen. SGU:s strandförskjutningsmodell bygger på flera variabler och är inte avsedd att i detalj visa lokala förhållande. Grunderna för den matematiska modellen utgörs främst av dateringar från sjöar, på olika nivåer, som isolerades från havet samt data

från tippade sjöar (Påsse & Daniels 2015). Från den tid då havsnivån stod som högst finns det begränsat med dateringsunderlag varför strandlinjerna såsom de framgår av SGU:s kartgenerator skall tolkas med försiktighet.

En översiktlig genomläsning av relevant litteratur som rör södra Halland visade det sig att det finns en samstämmighet i bedömningen av HK i Halmstadtrakten på nivåer mellan 61-67 meter. De områden som diskuteras här ligger längre söderut och HK måste på grund av landhöjningens gradient vara på en lägre nivå. Bestämningarna är ofta från äldre tid och framstående geologer som Gerhard De Geer och Lennart von Post hör till de som bidragit till diskussionen kring HK i Halland. En examensuppsats i geologi från mitten av 80-talet (Gustafsson & Ralfsson 1985) pro-

Figur 30. Naturflinta från område 20 (F24). Åtskilliga flintor är patinerade och tydligt svallade efter att de spaltats på naturlig väg.

Figur 31. De undersökta områdena i relation till den antagna HK på 55 m ö h (mörkblått) samt en hypotetisk HK på 80 m ö h. Antagandet om en HK på 80 m ö h bygger endast på förekomsten av naturligt förekommande flinta. Modelleringen har inte tagit hänsyn till landhöjningens gradient. (Grunddata: Lantmäteriets LIDAr)

blematiserar beskrivningen av regressionsförloppen utifrån fältarbeten vid Rydsbjär (ca 12 km norr om Halmstad). De konstaterar att de äldre morfologiska bedömningarna av HK är tämligen subjektiva. Genom stratigrafiska iakttagelser och sedimentationsanalyser kan de belägga vattenavsatta lager till en höjd av 69 m ö h. Över denna nivå kunde inte fler prover tas men de konstaterar att mycket tyder på att HK legat högre än så. Intressant nog konstateras också att vattenavsatta lagren saknas på en näraliggande plats på samma höjd. Ur ett övergripande perspektiv kan det således noteras att det är betydligt svårare att bestämma HK än vad man som icke-geolog kan förmoda. Resultaten tyder också på att HK i södra Halland ligger på en högre nivå än vad som ofta beskrivits.

Det är möjligt att den tämligen rika förekomsten av naturlig flinta på nivåer av cirka 80 m ö h kan förklaras av andra faktorer än någon form av vattentransport. De här beskrivna iakttagelserna kan dock möjligen vara av framtida nytta ur ett geologiskt perspektiv.

Ur ett arkeologiskt perspektiv innebär iakttagelserna att all flinta över den antagna HK inte är transporterad av människor och att råmaterialresurser i form av strandflinta är tillgängliga upp till åtminstone 80 m ö h i södra Halland (figur 31).

REFERENSER

- Emilsson, Andreas, Alexandersson, Kenneth & Lundholm, Sandra 2017. E4 Ljungby – Delsträcka norr Arkeologisk förundersökning 2016 RAÄ Berga 343, 344, 345, 347 & 348. RAÄ Dörarp 195, 196, 197 & 199 Ljungby kommun, Kronobergs län. *Museiarkeologi Sydost, Arkeologisk rapport 2017:1*
- Gustafsson, Björn-Olof. & Ralfsson, Staffan. 1985. *Undersökning av högsta kustlinjen på Rydsbjär vid Margareteberg i södra Halland*. Examensarbete i geologi vid Lunds universitet.

- Högberg, Anders. & Olausson, Deborah S. 2007. *Scandinavian flint: an archaeological perspective*. Aarhus: Aarhus University Pr
- Isacson, Claes-Göran. 2002. *Karl X Gustavs krig: fälttågen i Polen, Tyskland, Baltikum, Danmark och Sverige 1655–1660*. Lund: Historiska media
- Johansson, Åke & Stjärna, Tove. 2021. Arkeologisk frivillig utredning - etapp 1. Inför uppförande av ny kraftledning mellan Breared, Hallands län och Söderåsen, Skåne län Halmstad, Laholm och Ängelholms kommuner, Halland och Skåne län 2021. WSP
- Knarrström, Bo. 2000. *Flinta i sydvästra Skåne. En diakron studie av råmaterial, produktion och funktion med fokus på boplatsteknologi och metalltida flintutnyttjande*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8o, No. 33.
- Knarrström, Bo (red) 2007. *Stenåldersjägarna*. 1 Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Lagerås, Per, Högrell, Lotta, Skoglund, Peter & Torsensdotter Åhlin, Inger (red.) (2000). *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland: tio artiklar från Hamnedaprojektet*. 1. [uppl.] Lund: Avd. för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet
- Larsson, Ann-Charlotte. 2004. Järnframställningsplats vid Ulvaryd RAÄ 69 Ulvaryd 6:1 Markaryd socken Kronobergs län Småland. *Smålands museum rapport 2004:12*
- Persson, Carl. 2004. Särskild arkeologisk undersökning. Etapp I rapport. Stenåldersboplatsen RAÄ 71 Lassebacken. Sånna 1:7. Markaryds socken och kommun. *Smålands museums rapport 2004:36*
- Persson, Carl 2012. *Den hemliga sjön: en resa till det småländska inlandet för 9000 år sedan*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2012
- Persson, Carl 2016. Sjön Bolmens förändrade vattennivåer - En arkeologisk diskussion om landskapsutveckling under perioden 5300 - 2000 f. Kr. *Smålands museum rapport 2016:15*
- Persson, Carl. 2022. De första hallänningarna – jägarnas och samlarnas tid 11 000 – 4 000 f Kr. I Wiking-Faria, P. (red.) *Hallands historia: gränsland genom tiderna*. Halmstad: Hallands Akademi
- Påsse, Tore. & Daniels, Johan., 2015: Past shore-level and sea-level displacements. Sveriges geologiska undersökning. Rapporter och Meddelanden 137, 33 s
- Strömberg, Bo 1991. *Järnhantering på boplatser i Halland under äldre järnålder. En kronologisk och naturgeografisk analys*. Riksantikvarieämbetet Byrån för Arkeologiska undersökningar.
- Wennstedt Edvinger, Britta 2019. Kulturminnen i kraftledningsgatan Arkeologisk utredning steg 1 på sträckan Breared–Söderåsen genom Enslövs, Breareds, Tönnersjö, Veinge, Laholms, Ysby, Knäreds, Hishults och Våxtorps socknar i Halland samt Tåssjö, Össjö, Östra Ljungbys, Kvidinge och Norra Vrams socknar i Skåne. *AC-Rapport 1910*
- Åstrand, Johan 2007. Den medeltida gården vid Markaryd. I Skoglund, Peter & Hansson, Martin *Utmarker, gårdar och människor: om järnålder och medeltid i sydvästra Småland*. Växjö: Smålands museum. s. 55–85

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslutsnummer:	431- 7064-2022
Eget diarienummer:	2023-123
Uppdragsgivare:	Svenska kraftnät
Utförandetid:	15 maj-1 juni 2023)
Personal:	Carl Persson och Bo Knarrström (arkeologer), Stina Tegnhed och Mats Nilsson (inmätning) samt Johan Axsell (maskinförare)
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Läge:	UO 9: Allared 3:1 (Veinge sn), UO 11: Kattarp 2:80 (Laholms lfs), UO 19: Krogshult 1:32. Krogshult 1:36, Krogshult S:6 och Krogshult S:1 (Våxtorp sn), UO 20: Krogshult 1:24 och Horsabäck 1:8, UO Fägrilt: Bastena 2;14 och Ekesunna 1:4 (Våxtorp sn), UO 25: Ekebråna 4:1 (Våxtorp sn). Samtliga i Laholms kommun, Hallands län.
Undersökt:	603 löpmeter, 868 m ³
Dokumentation:	Schakt, anläggningar, fynd och lager mättes in med totalstation. Undantaget utgörs av UO 11 där schakt mättes in med handhållen GPS. Digital information finns tillgänglig i Intrasisprojektet Våxtorp 2023123U. Digitala fotografier har fotonummer 2023-77: 1–12. Fynd förvaras på Hallands kulturhistoriska museum Övrigt material är arkiverat i Kulturmiljö Hallands arkiv.
Fynd:	I väntan på fyndfördelning har fynden har preliminärt tilldelats accessionsnummer: VM 300 091:1-24
Prover:	Inga prover har tagits.
Datering:	Mellanmesolitikum, stenålder och medeltid.

BILAGOR**Bilaga 1** Fyndlista

Lst dnr. 431- 7064-2022

Fnr. VM 300 091						
	Område	Lämning	Typ	Antal	Vikt (g)	Anm
1	9	L2023:2171	Flitavslag	1	0,2	
2	9	L2023:2171	Flitavslag	1	8,2	
7	19	L2023:2172	Flitavslag	1	1,77	Bränt
8	19	-	Järnspets?	1	9,7	
10	20	L2023:2173	Spånfragment	1	2	Distalt
11	Fägrilt	L2023:2174	Flitavslag	1	4,8	
12	Fägrilt	L2023:2174	Dubbelnit	1	19,1	
13	Fägrilt	L2023:2174	Mynt	1	3	
14	Fägrilt	L2023:2174	Flitavslag	1	96,1	Bearbetat
15	Fägrilt	L2023:2174	Flitavslag	1	1,5	
16	Fägrilt	L2023:2178	Slagg	26	793	
17	Fägrilt	L2023:2178	Flitavslag	1	19,8	
18	Fägrilt	L2023:2178	Järnspik	2	40,0	
19	Fägrilt	L2023:2178	Yngre rödgods	1	5	
21	25	-	Naturflinta	5	63	
22	19	-	Naturflinta	6	23,4	
24	20	L2023:2173	Naturflinta	32	338	

Bilaga 2 Fotolista

Fotonr: 2023-77:1–12

2023-77: 1	Schakt S 200 fotograferad mot SSO (UO 9)
2023-77: 2	Bo Knarrström metalledekterar (UO 11)
2023-77: 3	Sökschakt inom UO 19 fotograferade mot SO.
2023-77: 4	Stratigrafin i den östliga änden i S 263 fotograferad mot S (UO 19).
2023-77: 5	UO 20 fotograferad mot SV.
2023-77: 6	Strandhak i schakt 394 fotograferat mot väster (UO 20).
2023-77: 7	Härd 359 i schakt 329 fotograferad mot söder (UO 20).
2023-77: 8	Pågående grävning av S 219 fotograferad mot NO (Fägrilt).
2023-77: 9	Utredningsområde 25 fotograferat mot öster.
2023-77: 10	Profil i schakt 589 fotograferad m V (UO 25).
2023-77: 11	A 533 i schakt 545 fotograferad mot (UO 25).
2023-77: 12	A 569 i schakt 553 fotograferad mot NV (UO 25).

RAPPORTER KULTURMILJÖ HALLAND 2023

- 2023:14 Skogaby kyrkogård, kulturhistorisk dokumentation och bevarandeplan
- 2023:15 Tvååkers kyrka, utvändig och invändig renovering.
- 2023:16 Schakt i recenta massor intill Brovakten 4, Halland, Halmstad kommun och stad, Halmstad 5:1 (Brogatan och Hamngatan) RAÅ Halmstad 44:1 / L1997:3939, Arkeologisk undersökning 2022
- 2023:17 "Munkadiket" på Ringagård Halland, Ås socken, Ås-Bäck 6:2, L 1996:7221, Ås RAÅ 191 Arkeologisk forskningsundersökning 2012
- 2023:18 Dagsås kyrkogård - ny askgravlund, Antikvarisk konsekvensanalys. Klev 3:6, Dagsås sn, Varbergs kommun
- 2023:19 Lilla kapellet, Tölö kyrkogård, Tillbyggnad och ombyggnad. Antikvarisk medverkan
- 2023:20 Gällareds kyrka, Invändig ombyggnad, tillgänglighet samt flytt av skulpturer, Antikvarisk medverkan
- 2023:21 Trädgården 8, Bebyggelseantikvarisk dokumentation
- 2023:22 Skogstorp 4:171, Hallands län, Skogstorps socken, Skogstorp 4:171, Arkeologisk utredning 2022
- 2023:23 Sankt Nikolaus 19, Halmstad stad, Sankt Nikolaus 19, RAÅ Halmstad 44:1 / L1997:3939, Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2023
- 2023:24 Hamnmagasinet i Varberg, Getakärr 3:131, Varbergs kommun. Antikvarisk förundersökning
- 2023:25 Grimeton - kulturmiljöutredning inför ÖP
- 2023:26 Ysby 21:4 och 5:10, Halland, Laholms kn, Ysby sn, Ysby 21:4 och 5:10, Fornl. L1996:7100, Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
- 2023:27 Norre Katts bastion, Georadarundersökning, Halmstad stad, RAÅ 33:1 (L1997:4018) och RAÅ 44:1 (L1997:3939), Arkeologisk prospekteringsundersökning 2022
- 2023:28 Kungsbacka kyrka, Flyttning av predikstolen, Antikvarisk medverkan
- 2023:29 Snöstorps kyrka, Ny ljudanläggning, Antikvarisk medverkan
- 2023:30 Stafsinge kyrka, Ommålning av fast inredning samt delning av altarringen. Antikvarisk medverkan
- 2023:31 Skrea kyrka, Borttagande och flyttning av bänkar. Antikvarisk medverkan
- 2023:32 Trönninge kyrka, Videoprojektor och filmduk. Antikvarisk medverkan
- 2023:33 Fagereds kyrka, Invändig ombyggnad, Antikvarisk medverkan
- 2023:34 Historiska lämningar i Kv. Smeden 8, Falkenberg stad, Smeden 8, L1997:2181, Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2022
- 2023:35 Fattiggården i Tvååker, Fastarp 3:78, antikvarisk förundersökning
- 2023:36 Mesolitisk boplatz och historiska lämningar vid Åtran och Gula villan i Falkenberg Halland, Falkenberg stad, Östra gårdet 38 & Smeden 8, L1997:2181, Arkeologisk schaktövervakning 2022
- 2023:37 Hasslöv 1:24, Laholms kommun, Hallands län, Hasslövs socken, Fornlämning L2020:3341, Arkeologisk förundersökning 2022
- 2023:38 Tullbroskolan, Herting 2:1, Antikvarisk förundersökning
- 2023:39 Öströo säteri, Öströo 1:11, Antikvarisk förundersökning
- 2023:40 Årstads kyrka, byte av värmesystem, antikvarisk medverkan
- 2023:41 Värö kyrka, interiör renovering, antikvarisk medverkan
- 2023:42 Halmstads teater, invändig ombyggnad
- 2023:43 Kulturgravar i Falkenbergs pastorat, åtgärdsprogram
- 2023:44 Små spår av 1700-tal vid Falkenbergshus i samband med schaktningsövervakning Falkenberg, Herting 2:1, L1997:2181, L1997:1567, Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2022
- 2023:45 Resterna efter tre flatmarksgravar från äldre bronsålder sydväst om Snickers hög, Halland, Laholm, Altona 2:1, L1996:5327 och L2022:3809, Arkeologisk förundersökning 2022
- 2023:46 Skogaby kapell, konservering och ommålning av inventarier, antikvarisk medverkan
- 2023:47 Sturegymnasiet. Tillgänglighetanpassning, antikvarisk förundersökning.
- 2023:48 Båtsmanstorp nr 152 Hallmans, lagning av stråtak, antikvarisk medverkan
- 2023:49 Söndrums kyrka, utvändig renovering, antikvarisk medverkan
- 2023:50 Östra kyrkogården i Varberg, kulturhistorisk dokumentation och bevarandeplan, uppdatering
- 2023:51 Halmstads rådhus, Antikvarisk förundersökning inför fönsterrenovering
- 2023:52 Runda konsum, Antikvarisk förundersökning
- 2023:53 Återställa kulturvärden på en kyrkogård - Alfshögs kyrkogård
- 2023:54 Arkeologisk förundersökning inom Norra Villmanstrand, Halland, Snöstorps socken, Fyllinge 20:393, L1996:7169/Snöstorp RAÅ 114, L2021:7198, Arkeologisk förundersökning 2022
- 2023:55 Skummeslövs kyrka, Ny ljudanläggning. Antikvarisk medverkan.
- 2023:56 Sankt Clemens kyrka, Laholm, Ny ljudanläggning. Antikvarisk medverkan.
- 2023:57 Arkeologisk utredning vid Skrea Backe 2023, Halland, Skrea socken, Skrea 6:45
- 2023:58 Skummeslövs kyrka, Invändig ändring, Antikvarisk medverkan
- 2023:59 Eftermedeltida markhorisont under Badhusgatan, Halmstad stad, Halmstads kommun, Halmstad 5:13, RAÅ Halmstad 44:1/ L1997:3939, Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning 2022
- 2023:60 Stadstomt i Kvarteret hästen Kvarteret Hästen laholm, Halland, Laholms stad och kommun, Fastighet Kv. Hästen 1 och 2, Arkeologisk Förundersökning 2023
- 2023:61 Antikvarisk förundersökning och konsekvensanalys av Lejonet 22, Falkenbergs stad
- 2023:62 St. Jörgens kyrkogård, uppdatering av bevarandeplan
- 2023:63 Vattenledning Mellby, Halland, Laholms kommun och socken
- 2023:64 Arkeologisk utredning väster om Falkenberg, Halland, Falkenberg kommun, Stafsinge socken, Fastigheterna Snickaren 10 m. fl. Arkeologisk utredning 2023
- 2023:65 Skottorps slott, diverse renoveringsåtgärder, Antikvarisk medverkan
- 2023:66 Bogserbåten 1, Byggnadsantikvarisk utredning
- 2023:67 Askome kyrka - värmesystem, antikvarisk medverkan
- 2023:68 Gravhög och stensättningar vid Kassakällor, Halland, Halmstad kommun, Holms och Övraby socken, Älvasjö 3:1, L1996:5605 (RAÅ Övraby 25:1), L2019:2289, L2019:2290, L2019:2291 och L1996:7190 (RAÅ Holm 134), Arkeologisk undersökning och förundersökning 2019, Arkeologisk undersökning 2020
- 2023:69 Torpa kyrka, höjning av läktarbarriären, antikvarisk medverkan
- 2023:70 Snöstorps kyrka, glasmonterkskåp, antikvarisk medverkan
- 2023:71 Söndrums kyrka, informationsmonitorer, antikvarisk medverkan
- 2023:72 Drängsereds kyrka, Höjning av läktarbarriären, antikvarisk medverkan
- 2023:73 Kinnareds kyrka, Höjning av läktarbarriären, antikvarisk medverkan
- 2023:74 Femsjö kyrka, Höjning av läktarbarriären, antikvarisk medverkan
- 2023:75 Hyltebruks kyrka, Höjning av läktarbarriären, antikvarisk medverkan
- 2023:76 Biskopstorp, Halland, Halmstad kommun, Kvibille socken, Biskopstorp 1:46, 3:1 & 8:1, Arkeologisk utredning 2023
- 2023:77 Knebildstorps gård, Halmstad 1:47, Halmstads kommun, Byggnadsantikvarisk utredning
- 2023:78 Södra Unnaryds kyrka, Hussvampsskada, antikvarisk medverkan
- 2023:79 Kungens trädgrop, Halland, Halmstad stad, fastighet Slottet 1, Fornlämning L1997:4933, L1997:4626, L1997:3939, Arkeologisk förundersökning 2023
- 2023:80 Arkeologisk utredning av sex platser i södra Hallands inland, Halland, Laholms kommun, Veinge och Våxtorp socken samt Laholms lfs, Arkeologisk utredning 2020

KULTURMILJÖ
HALLAND

EN DEL AV HALLANDS KULTURHISTORISKA MUSEUM

POSTADRESS: TOLLSGATAN 7 | 302 32 HALMSTAD | TEL: 035-19 26 00

E-POST: KANSLI@MUSEUMHALLAND.SE | HEMSIDA: WWW.MUSEUMHALLAND.SE